

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Miha Glavač

Raven angažiranosti spletne skupnosti v Sloveniji za družbenopolitično akcijo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Miha Glavač

Mentor: doc. dr. Jaroslav Berce

Raven angažiranosti spletne skupnosti v Sloveniji za družbenopolitično akcijo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorju za nasvete in bližnjim za nenehno podporo.

Raven angažiranosti spletne skupnosti v Sloveniji za družbenopolitično akcijo

V diplomski nalogi preučujem raven uporabe spleta v Sloveniji za družbene in politične cilje ter pripravljenost uporabnikov za angažiranje za družbene in politične cilje s pomočjo spleta v prihodnosti. V prvem delu diplomskega dela opisujem potenciale in vplive sodobnih informacijsko-komunikacijskih tehnologij na državljansko participacijo. Drugi del diplomskega dela je sestavljen iz relevantnih družboslovnih teorij in izvirne raziskave o družbenopolitični angažiranosti s pomočjo spleta, ki sem jo izvedel med slovenskimi uporabniki. Vzorčna populacija je izkazala relativno visoko stopnjo pripravljenosti za doseganje kolektivnih ciljev. Splet dojemajo kot koristno orodje za uresničevanje družbenopolitičnih ciljev. Anketiranci po drugi strani v primerjavi z izraženo voljo izkazujejo relativno nizko stopnjo dejanskega udeleženja za doseganje družbenopolitičnih ciljev s pomočjo spleta. To pojasnujem tudi z nizko stopnjo seznanjenosti anketirancev z vladnimi servisi za elektronsko participacijo v slovenskem spletnem prostoru.

Ključne besede: e-demokracija, e-participacija, spletni aktivizem, opolnomočenje.

The degree of commitment of the web community in Slovenia for socio-political action

In this graduate thesis I explore the use of the world wide web (WWW) in Slovenia for socio-political goals and the degree of commitment for achieving socio-political goals with the use of the world wide web in the future. In the first part of the thesis I describe the potential uses and effects of modern information and communication technologies (ICT) on citizen participation. The second segment is comprised of the review of relevant social theories and an original research, which I have completed with the users of the world wide web in Slovenia. The sample population exhibited relatively high levels of readiness to engage themselves for collective goals. They also recognize the world wide web as a useful tool for achieving socio-political goals. Contrary to the readiness to engage themselves for collective goals, the surveyed population displayed relatively low levels of actual engagement, which is a contradiction I try to further explain with the low levels of familiarity of the respondents with government projects for electronic participation in Slovenia.

Key words: e-democracy, e-participation, online activism, e-empowerment.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD	7
2 I. DEL: VPLIV SODOBNIH INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKIH TEHNOLOGIJ NA DRUŽBENOPOLITIČNO PARTICIPACIJO	9
2.1 Web 2.0 in družbenopolitična angažiranost.....	13
2.2 Orodja in tehnike za opolnomočenje državljanov v okolju Web 2.0.....	18
2.3 Družbene implikacije semantičnega spleta in vpliv na družbenopolitično angažiranost	20
3 II DEL: TEORETSKO-RAZISKOVALNI DEL	22
3.1 Cilji in hipoteze raziskave	22
3.2 Opis metodologije raziskave	22
4 TEORETIČNA OGRODJA IN IZSLEDKI RAZISKAVE: OD SPLOŠNEGA K SPECIFIČNEMU	25
4.1 Družbenopolitična angažiranost kot del (individualiziranega) javnega interesa ...	26
4.1.1 Rezultati raziskave: vpliv vidikov individualizma na družbenopolitično angažiranje s pomočjo spleta	27
4.1.2 Sklep raziskovalnega poglavja: individualizem in DP-angažiranje s pomočjo spleta	31
4.2 Teorija odtujenosti modernega človeka	32
4.2.1 Rezultati raziskave: zaupanje v politični sistem in vprašanje odtujenosti.....	33
4.2.2 Sklep raziskovalnega poglavja: odtujenost in zaupanje v politični sistem.....	36
4.3 Mlade generacije in pomanjkanje družbenopolitične angažiranosti.....	36
4.3.1 Rezultati raziskave: vprašanje mladostniške (anti)političnosti.....	41
4.3.2 Zaupanje mladih v politični sistem.....	45
4.3.3 Sklep raziskovalnega poglavja: vprašanje mladostniške (anti)političnosti	46
4.4 Seznanjenost uporabnikov s servisi za elektronsko participacijo v Sloveniji.....	46
5 ZAKLJUČNA BESEDA IN POVZETEK IZSLEDKOV	50
6 LITERATURA	53
7 PRILOGI	54
PRILOGA A: Povzetek analize	54
PRILOGA B: Povezanosti med štirimi spremenljivkami, ki merijo raven voljnosti za družbenopolitično akcijo	59

Kazalo slik

Slika 2.1: Prehod iz Web 1.0 na Web 2.0	14
Slika 2.2: Razlika med Web 1.0 in Web 2.0	15
Slika 2.3: Mapa memov v okolju Web 2.0.....	16
Slika 2.4: Graf zgodovinske rasti uporabe interneta	17
Slika 2.5: Vizualizacija izzivov e-demokracije.....	19
Slike 4.1, 4.2, 4.3 in 4.4: Frekvenčne porazdelitve štirih spremenljivk, ki merijo raven voljnosti za družbenopolitično akcijo na spletu	28
Slika 4.5: Graf dejanske družbenopolitične angažiranosti s pomočjo spleta	30
Slika 4.6: Graf, ki prikazuje zaupanje v politični sistem v Sloveniji	34
Sliki 4.7 in 4.8: Primera promoviranja politične participacije med mladimi, ki sta bila večkrat označena za netaktna in nepotrebno nasilna	38
Slike 4.9, 4.10, 4.11 in 4.12: Seznanjenost uporabnikov spleta s štirimi servisi za e-participacijo.....	47

Kazalo tabel

Tabela 4.1: Opisne statistike štirih spremenljivk, ki merijo pripravljenost za DP-akcijo.....	29
Tabela 4.2: Povezanost med zaupanjem v politični sistem in potencialno spletno angažiranostjo v prihodnosti	35
Tabela 4.3: Primerjava spremenljivke »v preteklem letu se pridružil spletni skupini (npr. Facebook skupini), ki je imela družbenopolitični cilj« med starostnima skupinama	42
Tabela 4.4: Primerjava spremenljivke »v preteklem letu podpisal spletno peticijo« glede na starostno skupino.....	43
Tabela 4.5: Primerjava spremenljivke »v preteklem letu sem razpravljajal o družbenem in političnem dogajanju« glede na starost	44
Tabela 4.6: Primerjava starostnih skupin glede na tri spremenljivke, ki merijo zaupanje v politični sistem	45
Tabela 4.7: Povezanosti med štirimi spremenljivkami, ki merijo raven voljnosti za družbenopolitično akcijo	59

1 UVOD

Nove komunikacijske tehnologije v okviru te diplomske naloge ne igrajo izolirane vloge, temveč jih je treba razumeti kot sredstvo za omogočanje in organizacijo določenih družbenopolitičnih dejanj, ki bi jih večinoma lahko označili za pozitivna (lahko pa so tudi škodljiva), saj posamezniku vsaj v družboslovni teoriji (npr. Hilbert, 2009) omogočajo tako imenovano *opolnomočenje* – ga spremenijo v osebo, ki je v določenem pogledu napredovala in je zato koristnejša tako zase kot tudi širše za družbo. Tehnologijo lahko dojemamo tudi kot potencial, ki je v večji meri na voljo, vendar je po moji osnovni domnevi neizkoriščen. Vprašanje, zakaj je tako, bo ena od tem proučevanja.

Če nasprotujoče si poglede na idejo o elektronski demokraciji razvrstimo znotraj dileme o tem, ali bodo nove komunikacijske tehnologije korenito preobrazile – v smislu neposredne ali plebiscitarne demokracije – ali pa bodo izpopolnile in dopolnile obstoječa sorazmerja in prakse, je očitno, da je druga možnost precej bolj verjetna (Oblak 2003, 135).

Gre za to, da se revolucionarnih sprememb v načinu dojetanja javne sfere, do katere bi prišlo zaradi vloge interneta, niti ne pričakuje. Osem let kasneje od zapsanega citata – kar je v kontekstu določene tehnologije nezanimljiva doba, lahko ugotavljam, kako so se stvari spremenile. Interneta morda sploh ne bi smeli več obravnavati kot »nove« tehnologije, saj je pokritost v Sloveniji leta 2011 praktično univerzalna, poleg tega pa se je v slovenskih domovih udomačil vsaj do te mere kot televizijski zaslon.

Elektronsko demokracijo se lahko razume tudi kot »politični hibrid« (Oblak po Hague in Loader 2003, 8), pri čemer ima ta potencial, da preseže delitev med neposredno in posredno demokracijo. Se pravi, naj bi večja ozaveščenost in angažiranost posameznikov vodila v neposredno demokracijo, v kateri bi odločali običajni ljudje, ne izvoljeni predstavniki. Vprašanje je, ali je v slovenskem primeru to sploh izvedljivo oziroma ali slovenska javnost želi bolj neposredno obliko vladavine.

Predpostavka, da se javnost želi družbenopolitično organizirati – s pomočjo interneta ali brez njega, predstavlja srž problema, ki je pogosto spregledan. Ne da bi odgovorili na to temo, se

je nesmiselno spuščati v razpravo o tehnicističnih podrobnostih potenciala interneta za demokratične cilje.

Ob tem je pomembno, da se vprašamo, kakšen je interes političnih določevalcev za uvedbo opolnomočenja državljanov skozi elektronska sredstva. Če damo razlikovanje med elektronsko in digitalno demokracijo ter sorodnimi sociološkimi izrazi, ki lahko proizvedejo pretirano besedno birokratizacijo, na stran, je koncept preprost: ljudje, ki imajo več moči (s pomočjo interneta ali ne), to moč odvzemajo določevalcem, torej politični eliti.

Deklarativno je slovenska oblast sicer zavezana procesu elektronske demokracije, vendar je vprašanje, v kakšni obliki izpolnjuje zavezo. Oblakova zapiše: "*Sodeč po dosedanjih izkušnjah, elektronska demokracija ni projekt, ki bi tekmoval z obstoječimi demokratičnimi sistemi, temveč je kompatibilen z obstoječimi institucijami*" (Oblak 2003, 135). Osem let kasneje bi šli v slovenskem primeru na prvi pogled lahko dlje in dejali, da projekt ni povezan.

Glavno vprašanje in cilj, ki ga bom preučeval v diplomskem delu, je, ali uporabniki v Sloveniji splet uporabljajo za družbenopolitične cilje. Prav tako bom raziskoval, ali uporabniki:

- v spletu vidijo demokratični potencial oziroma vsaj
- potencial za svoje opolnomočenje.

Pri tem bo nujno poglobljeno proučevati vzorce uporabe spleta in ugotoviti realno uporabnost nacionalnih projektov opolnomočenja svojih državljanov s pomočjo spleta: namene, napake in zgodbe o uspehu.

V diplomski nalogi si bom prizadeval za to, da ne bom recikliral že ugotovljenih sklepov iz sorodne literature, temveč bom skušal na njih graditi.

2 I. DEL: VPLIV SODOBNIH INFORMACIJSKO-KOMUNIKACIJSKIH TEHNOLOGIJ NA DRUŽBENOPOLITIČNO PARTICIPACIJO

V tem poglavju se bom lotil analiziranja konkretnega vpliva novih informacijsko-komunikacijskih tehnologij (IKT) na procese družbene in politične participacije državljanov. Obenem bom skušal obravnavati pretekle raziskave in podati svoje interpretacije. Nedvomno se nove IKT ponujajo kot odličen vmesnik med posameznikom in njegovimi družbenimi cilji ter s tem zavzamejo instrumentalno vlogo pri individualni in kolektivni angažiranosti za različne cilje. Povzeto po Valtenbergs in Aiztrauta (2008) IKT igrajo trislojno vlogo:

1. Stimulirajo mobilizacijo na praktične načine. Dejavnosti, kot so razširjanje informacij, koordinacija dogodkov, distribucija, promocija in zbiranje sredstev, so s pomočjo IKT postale poenostavljene. Pred dvajsetimi leti bi si težko zamislili financiranje organizacij, ki so nam vseč (na primer humanitarnih), prek Paypala, Proklika ali katerega od drugih klientov, leta 2011 je to enostavno. Razširjanje informacij in promocija sta bila bistveno težja in finančno potratna s pošiljanjem vabil preko pošte. Širjenje informacij preko e-poštnih list je preprosto in zastonj. Prav tako je bila neprimerno težja koordinacija dogodkov, sploh v primeru velikega števila udeležencev. Enostavna ustvaritev dogodka in »virusno« širjenje informacij preko Facebooka poskrbi tudi za to. Informacijske tehnologije, sploh tiste v okviru Web 2.0 okolja, omogočajo učinkovito, enostavno in poceni, če ne že zastonj širjenje informacij, pa naj bodo te informativnega, promocijskega, propagandnega, konstruktivnega ali drugačnega značaja.
2. IKT omogočajo neposredno izražanje volje: spletni protesti, peticije in hacktivizem so samo trije primeri tega. Kar se tiče hacktivizma, je najbrž najbolj znana tovrstna skupina zadnja leta Anonymous pred kratkim izvedla nekaj akcij z izrazito politično usmerjenimi cilji: »hackanje« Sonyjevih sistemov in bojkotiranje njihovih izdelkov. Koordinirali so tudi napade na scientološko cerkev.
3. IKT ponuja simboličen prostor za identifikacijo in interakcijo s podobno mislečimi posamezniki. V dobi pred množično uporabo interneta je bila (kot primer) organizacija društev ljubiteljev domačih živali ali pop skupine neprimerno težje opravilo, ki je zahtevalo veliko odrekanja in koordinacije v fizičnem prostoru. V preteklosti ustanavljanje tovrstnih gibanj ni bilo onemogočeno, zahtevalo pa je sorazmerno večji napor. Pri tem moramo upoštevati tudi človeško nagnjenost k iskanju somišljenikov,

po drugi strani pa družba postaja vse bolj individualizirana, o čemer bom več pisal kasneje. Slednje ne pomeni, da se ljudje ne znamo organizirati kot kolektiv, ko je očitno, da imamo kot posamezniki od tega določene koristi, pa naj si gre za informacije o tem, kako negovati domačo žival (množica mnenj in izkušenj na forumih), ali preprosto družbeno moč (*več ljudi, več moči*).

Anduiza (2007) ugotovi, da *“internetna komunikacija razširi priložnost za politično participacijo in zviša raven participacije, zniža prepreke in izboljša kakovost in raven participacije pri določenih družbenih skupinah ter ustvari nove načine mobilizacije“* (Anduiza et al. 2007, 1). Gre torej za optimistično oceno situacije, ki sloni na izrazu »potencial«. Nove IKT na široko odpirajo vrata v drugačne oblike družbenopolitičnega angažiranja. Konceptualne in metodološke težave se pojavijo ob dejstvu, da gre za nove oblike združevanja, ki so težko merljive, saj zaenkrat ni ustreznega konsenza in inštrumentov. Poleg tega širša javnost na ravni uporabnikov še ni ponotranjila potencialov nove tehnologije za opolnomočenje. Morda tega niti ne želijo zaradi dislociranosti s politično situacijo.

Anduiza (2007, 6) oblike mobilizacije razdeli na repertoarje (ali podskupine). Trije repertoarji participacije s pomočjo IKT so:

- mobilizacija zaradi ene zadeve/težave;
- blokiranje hegemonistične (prevladujoče) kulture ali sistema, kulturno blokiranje;
- organizacija zunaj kolektivnih inštitucij, kot so stranke, sindikati in druga gibanja.

Kot opazimo, sta druga in tretja točka lahko v nasprotju z aktualnimi političnimi strukturami ali interesom političnih elit. V dobi globalne uporabe interneta se da organizirati mimo, če ne kar proti političnim elitam. Politične stranke sicer imajo svoja spletna mesta in so prisotne v socialnih medijih, vendar delujejo korporativno, strankarsko in neindividualno, medtem ko posamezniki s pomočjo IKT postajajo vse bolj individualni odločevalci. Kot zapišeta Valtenbergs in Aizstrauta (2008, 2), posamezniki v doseganju ciljev včasih popolnoma zaobidejo državne inštitucije, ki so v njihovem imenu v preteklosti lahko posegale v zadeve, kjer posameznik ni imel moči. Današnja množica na internetu ima sredstva in moč, da poseže oziroma komunicira neposredno z želenim subjektom. Vzemimo primer bojkota izdelkov proizvajalca športne opreme Nike in korporacije Nestea. Da so se posamezniki organizirali kot kolektiv, niso potrebovali

prisotnosti državnih institucij. Slednje bržkone niti ne bi bile tako učinkovite, kot so bili posamezniki, zaradi možnosti, da bo na tisoče posameznikov prenehalo kupovati njihove izdelke, če ne bodo spremenili svojega poslovnega modela in če ne bodo prenehali izkoriščati delavcev v državah tretjega sveta.

Možnost upora s pomočjo IKT obstaja in je še kako aktualna. Tako je tudi jasno, zakaj imajo korporacije neprimerno boljši spletni nastop kot država in njene institucije, kar ugotovita tudi avtorja (2008). Po njunih ugotovitvah nekateri akterji na internetu (kot so neformalne, naddržavne institucije in posamezniki) zlahka prevzamejo drugi in tretji repertoar, medtem ko to ne velja za politične stranke. Že sama ideja individualnega delovanja oziroma pragmatičnega in nenadnega organiziranja v kolektiv za doseganje specifičnega cilja je v kontekstu politične stranke nezaželena. Te najpogosteje delujejo povsem nasprotno: posamezniki v stranki so celoten čas v kolektivu, truditi pa se morajo (v nasprotnem primeru grozijo sankcije) tudi za zadeve in cilje, ki jim na zasebni ravni nasprotujejo. Po tej teoriji politične stranke tako ne bi prevzele novih tehnologij za iste cilje kot posamezniki ali nevladne organizacije, temveč jih bi uporabljale za digitalizirano obliko klasične promocije.

Političnega parketa na spletu ne predstavljajo samo politične stranke, temveč tudi institucije, vladne organizacije, neodvisne državne institucije, ministrstva in tako dalje. Državne službe naj bi v kontekstu G2C (angl. Government-to-costumer) uporabljale IKT za informiranje in poslovanje z državljanom ter zaradi dviga kakovosti storitev in krajših ter prijaznejših postopkov. Na tovrstne sisteme lahko gledamo tudi kot na vertikalni (od zgoraj navzdol) pretok informacij. Ena od (hipotetičnih) prednostnih nalog je narediti institucije čim bolj odprte, dostopne in odzivne državljanom. Nove tehnologije to gotovo omogočajo, sploh v okviru okolja Web 2.0 ter v dobi pametnih telefonov in večuporabnosti sodobnih informacijskih naprav. Valtensbergs in Aizstrauta (2008) predstavita štiristopenjski model e-uprave:

1. model nujenja storitev, pri katerem vlada uporablja elektronske transakcije in usluge za cilj bolj učinkovitega upravljanja in zmanjševanja stroškov javne uprave;
2. model upravljanja z informacijami, v katerem javna administracija posamezniku (G2C) in organizacijam (G2B) nudi dostop do informacij (javnega značaja);
3. populistični model, preko katerega posamezniki lahko izražajo poglede s pomočjo orodij, ki omogočajo participacijo preko spleta;

4. model civilne družbe, katerega cilj je transformacija političnih institucij in politične kulture, večja povezanost med državljani in njihova vključenost v mesta javnega diskurza.

Naštete vsebine zagotovo lahko vplivajo na učinkovitost državne uprave. Postavi pa se vprašanje, zakaj bi državne institucije del svoje moči preložile na državljane. Ideja je moderna in progresivna, vendar je vprašanje, kako izvedljiva je v slovenskem primeru.

Avtorja (2008) sta v njuni matični državi (Latviji) analizirala internetni aktivizem. Ugotovila sta, da se internetni aktivizem pojavlja samo v kombinaciji z ostalimi oblikami aktivizma. Zaznata tudi deinstitucionalizacijo in decentralizacijo aktivizma, kar pripiseta uporabi individualiziranih, egocentričnih socialnih medijev (Facebook).

Če se za trenutek vrnem na druge primere, bi tudi med njimi težko našel primere aktivizma, kjer se cilj osredotoča samo na *online* življenje. Anonymousov napad na scientološko cerkev ima namen diskreditirati, če ne zrušiti to institucijo. Prav tako se njihovi pripadniki organizirajo v skupine v realnem življenju, v primeru protesta. Še bolj zanimiva je razdelitev internetnega aktivizma v Latviji po tipih:

1. Politične »hack« strani oziroma izražanje nezaupanja v politične voditelje so po navadi parodije oziroma politične satire. V Latviji obstajajo kot posamezne spletne strani ali kot blogi.
2. Spletne strani, namenjene posameznemu socialnemu ali političnemu cilju. Primer tega je kampanja, v kateri so se latvijski državljani organizirali proti nelegalnemu parkiranju. Pri tem so fotografirali prestopnike in nato fotografije avtomobilov (z registracijo) objavljali na spletu.
3. Državlјansko novinarstvo in alternativna publiciteta. www.tribune.lv objavlja članke, ki jih napišejo državljani. Promovirajo se kot »tiskovna agencija za preproste ljudi«. Stran je imela leta 2008 3.000 registriranih članov in 107.000 obiskov na mesec. Njen namen je širiti novice, ki se sicer ne bi pojavile v klasičnih medijih. V Sloveniji so približek temu novice, ki obravnavajo lokalno tematiko, vendar so tudi te pisane s strani zaposlenih novinarjev, medtem ko v slovenskem spletnem prostoru ni strani za »vsakdanje« novice.
4. Strani, ki stimulirajo državljansko participacijo na spletu, poizkušajo stimulirati posameznike za delovanje v okviru elektronske demokracije. Čeprav Valtenberg in

Aizstrauta (2008) naštejeta kar nekaj primerov, je večina teh že takrat stagnirala ali pa so bili odstranjeni. Kot razlog navajata malodušje oziroma malo zanimanja za državljansko participacijo Latvijcev s pomočjo spleta.

Tovrstne tipologije ne pomenijo veliko, če jim ne damo kvalitativne dimenzije. Tudi v slovenskem spletnem prostoru bi lahko obstajala *hacktivistična* stran proti predsedniku ali drugi javni osebi. Pri tem bi morali znati izmeriti, kakšna je odmevnost konkretne strani v javnosti. Postavitev standardov za odmevnost (število komentarjev, ocena prometa: število obiskov na mesec in medijski odziv) je torej pomembna naloga. Glede na to, da je večino latvijskih *e-democracy* portalov propadlo ali pa stagnirajo, lahko sklenem, da je situacija v Latviji podobna kot pri nas. V slovenskem delu spleta obstaja en portal (www.e-demokracija.si), ki je voden zasebno (nevladno) in pod članki in novicami praktično nima komentarjev (čeprav ima to možnost vključeno), na Facebook strani pa ima (v času pisanja) enajst oboževalcev. Stran je sicer estetsko privlačna, vendar javnost za njo preprosto ne kaže zanimanja.

2.1 Web 2.0 in družbenopolitična angažiranost

Druga generacija spleta oziroma Web 2.0 je koncept, ki se ga pogosto pripisuje zagovorniku odprtokodnih sistemov in predsedniku medijske družbe O'Reilly, Timu O'Reillyju. Lahko ga označimo tudi za omrežje oziroma splet aktivnih akterjev uporabnikov, ki preraščajo tradicionalen model uporabnika in postajajo tudi ustvarjalci mnenj, pogledov, idej in izdelkov. Uporabniki v drugi generaciji spleta postajajo tako imenovani *prosumerji*. Izraz je angleška izpeljanka izrazov *consumer* (*potrošnik*) in *producer* (*proizvajalec*).

Glavni dejavnik, ki omogoča ta prehod, je nastanek bolj intuitivnih orodij, aplikacij in vmesnikov, ki so preprostejši za uporabo. Web 2.0 je pridal velik potencial za vključevanje posameznikov v sfero družbenega oziroma kolektivnega. Tako je, vsaj v sociotehničnih teorijah, spremenil arhitekturo participacije. Obravnavani izraz je sicer doživel mnogo bolj ali manj legitimnih kritik. Namiguje namreč, da gre za drugo generacijo spleta, torej, da obstaja razmejitev med tistim, kar je bilo prej, in tistim, kar obstaja danes. Ta argument ne drži vedno. Aplikacije, ki najboljše predstavljajo drugi splet, so pogosto zgolj nadgradnja konceptov, ki so obstajali že prej, poleg tega pa so nekatere izmed njih (Wikiji, komentarji na Amazonu in drugi) obstajali že pred domnevnim nastankom druge različice spleta. Ker se v diplomski

nalogi ne ukvarjam s semantiko ali konkretno s tematiko Web 2.0, bom konstrukt druge generacije spleta ne glede na njegovo konceptualno pravilnost vzel kot дано dejstvo. Za boljše razumevanje pomena si bom ogledal in analiziral nekaj shematik, ki predstavljajo strukturo druge različice spleta.

Slika 2.1 Prehod z Web 1.0 na Web 2.0

Web 1.0		Web 2.0
DoubleClick	-->	Google AdSense
Ofoto	-->	Flickr
Akamai	-->	BitTorrent
mp3.com	-->	Napster
Britannica Online	-->	Wikipedia
personal websites	-->	Blogging
evite	-->	upcoming.org and EVDB
domain name speculation	-->	search engine optimization
page views	-->	cost per click
screen scraping	-->	web services
publishing	-->	Participation
content management systems	-->	Wikis
directories (taxonomy)	-->	tagging ("folksonomy")
stickiness	-->	Syndication

Vir: O'Reilley (2005).

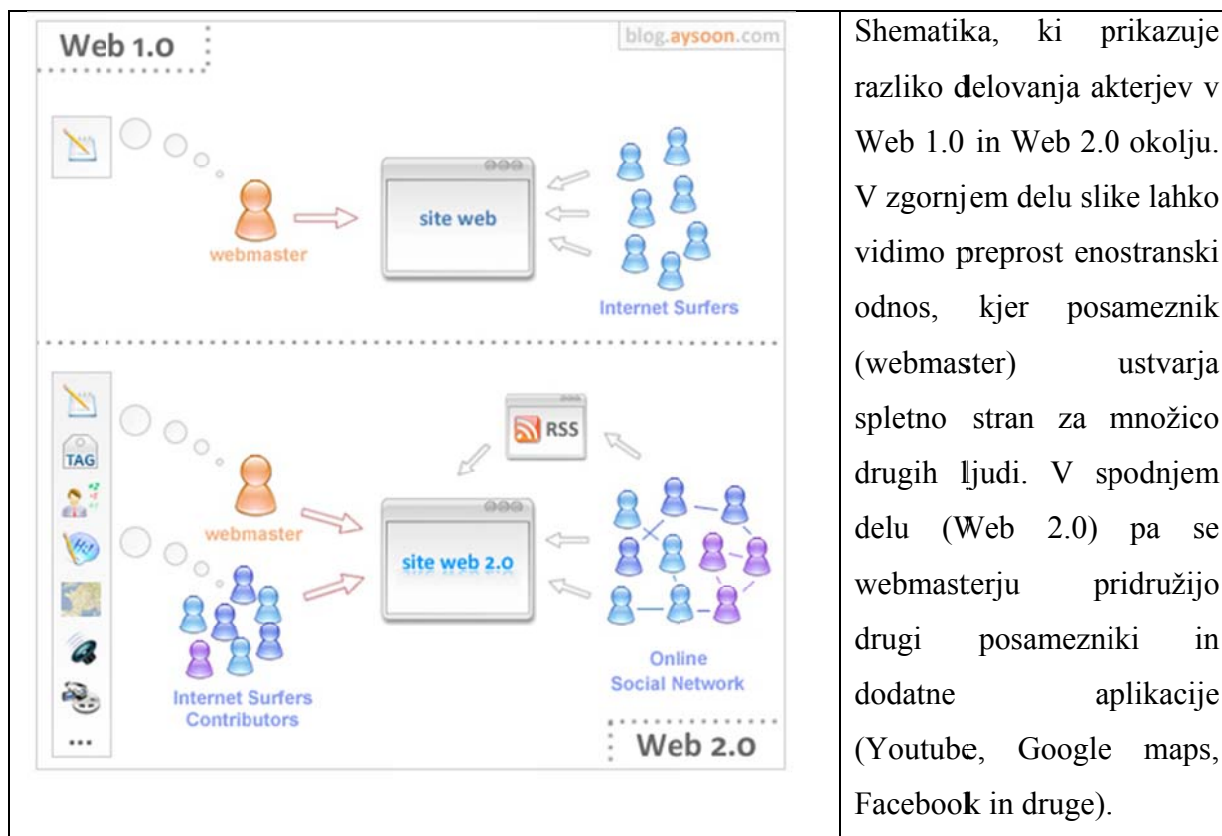
Gre torej za prehod iz tehnologij (ali aplikacij) ene generacije na tehnologije in aplikacije druge. Praviloma so drugogeneracijske podprte z možnostjo, če ne kar eksplicitno zahtevo za večjo uporabniško participacijo. Če iz zgornjega seznama izpostavim za nas relevantne komponente: tiste, ki so prešle iz pretežno »*single player*« okolja v okolje več akterjev, so to Flickr (www.flickr.com), ki omogoča deljenje posnetih fotografij preko spleta s poudarkom na vključenosti komentatorjev in pogosto recipročnosti (*ti meni, jaz tebi*), kar lahko vzamemo celo za nekoliko negativno plat večigralskega okolja. Izpostavim lahko tudi Napster in Bittorrent, peer-to-peer aplikaciji, ki temeljita na odsotnosti centralnega strežnika. Namesto tega ves prenos poteka med posameznimi osebnimi računalniki oziroma posameznimi uporabniki, združenimi v omrežje. Med pomembnejše prehode sodi prehod iz profesionalnih repozitorijev znanja, kot je Britannica, v množične, z večjo ali manjšo mero (strokovnega) nadzora, kot je Wikipedija. Prav tako je v zadnjem desetletju opaziti upad zasebnih spletnih

strani, saj jih nadomeščajo blogi in v zadnjih petih letih predvsem socialna omrežja. Če bi izpostavil dve pomembni dejstvi, ki sodelujeta v zgornji tabeli, sta to:

- povečana potreba po dvosmerni participaciji ali vsaj uporabniški recipročnosti;
- manjša potreba po tehnološkem oziroma informacijskem znanju.

Medtem ko sta bila za ustvarjanje osnovne spletne strani potrebna znanje HTML-jezika in denar za gostovanje strani, za ustvaritev profila na socialnem omrežju ali lastnega bloga ne potrebujemo nič od naštetega, poleg tega pa se lahko povežemo (vsaj v primeru socialnega omrežja) z neprimerno več posamezniki. Po drugi strani pri lastni spletni strani nismo pričakovali nobene odvisnosti ali recipročnosti med posamezniki, medtem ko je značilno, da se v Web 2.0 aplikacijah to pričakuje v večji ali manjši meri. Nihče ni samo nemi akter, ki bi prejemal in ne dajal.

Slika 2.2 Razlika med Web 1.0 in Web 2.0

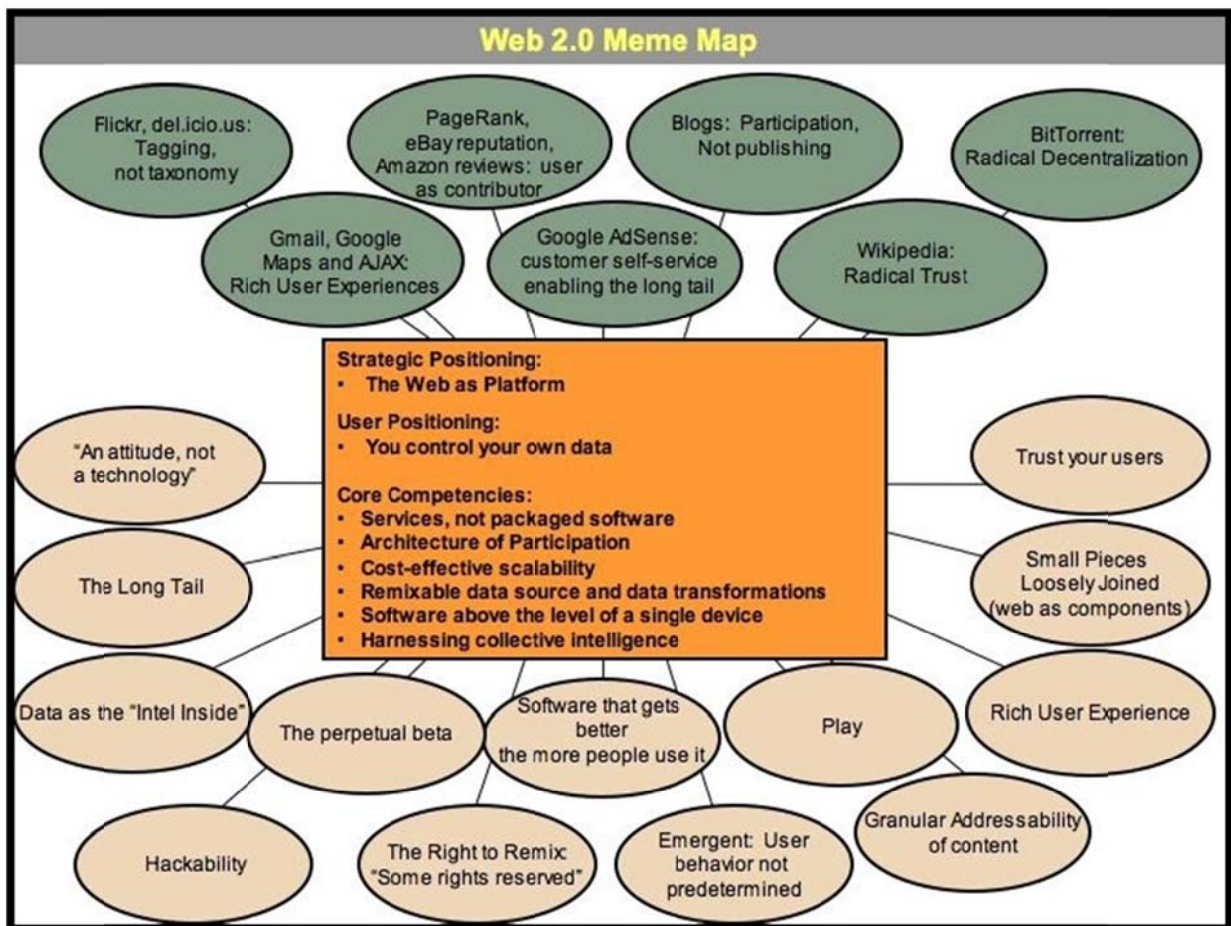

Vir: Hamid (2007).

Pomemben element v drugem delu slike je še RSS oziroma *Really simple syndication*, ki se uporablja v glavnem v primeru novic ali spletnih dnevnikov. Gre za kratke opise (na primer novic), ki imajo vključene povezave do celotne vsebine. Posameznikom omogočajo, da na

avtomatičen način preverjajo seznam za njih relevantnih vsebin, brez potrebe po sortiranju večje količine informacij. To vsaj v teoriji omogoča boljšo in predvsem hitrejšo uporabo informacij.

Slika 2.3: Mapa memov (ideja, obnašanje ali stil, ki se širi od osebe do osebe znotraj kulture)

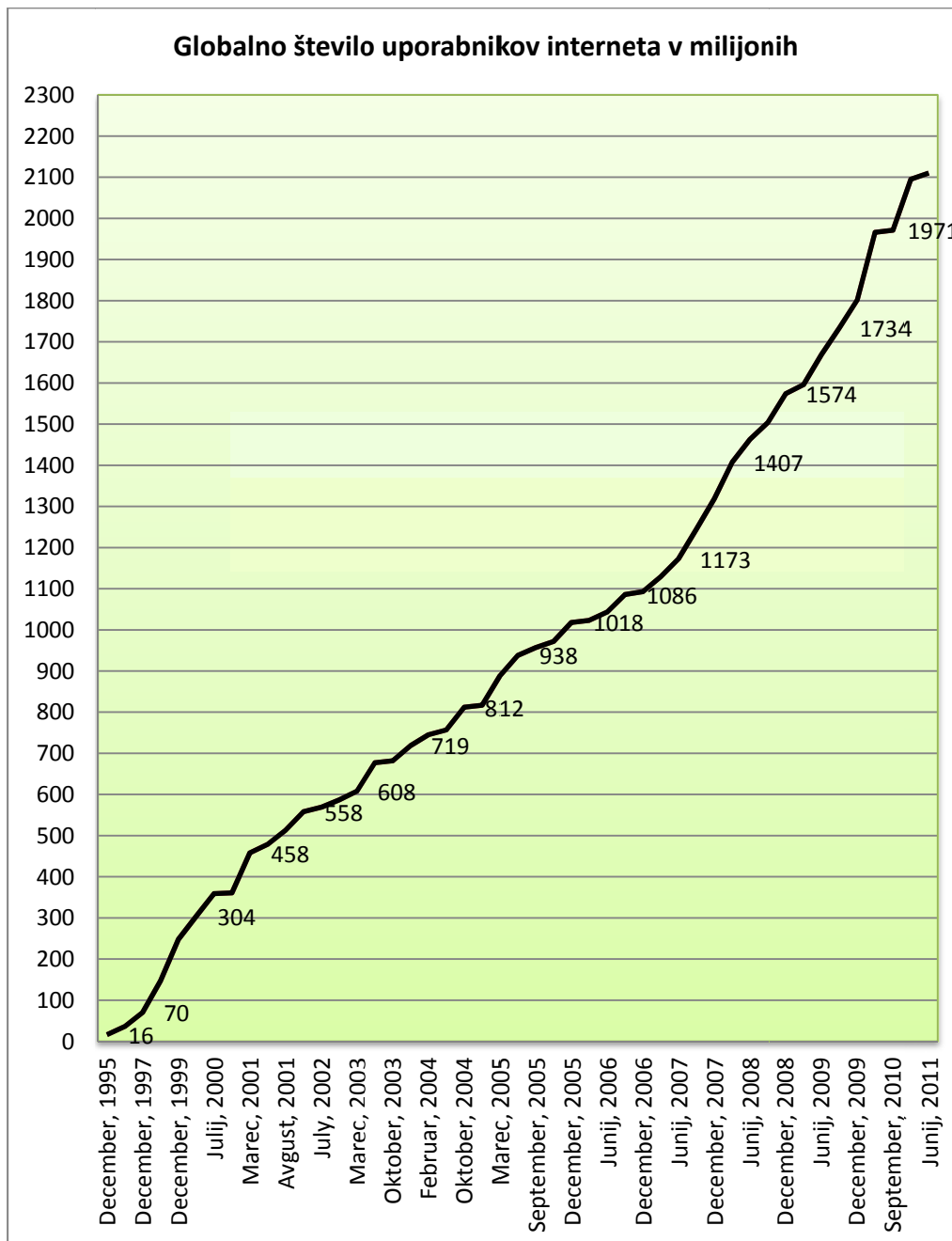

Vir: Merriam-Webster dictionary (2011) in O'Reilley (2005).

Zgornja shematika je stara okoli pet let, zato v njej še ni socialnih omrežij. Zagovorniki spleta predlagajo idejo spleta kot platforme (*The Web as a Platform*) "ki se razpenja med priključenimi napravami [...]. Web 2.0 aplikacije so tiste, ki najbolje izrabijo intristične prednosti te platforme" (O'Reilley, 2004). Po tej teoriji so aplikacije boljše, če jih uporablja več uporabnikov, pri čemer pride do manipulacije z informacijami z več virov in različnih pogledov, kar omogoča hitrejši razvoj zamisli, idej in inovacij. Web 2.0 je po tej teoriji boljši: "ustvarja se omrežne učinke skozi arhitekturo participacije" (O'Reilley, 2004).

Za konec pri obravnavanju novih IKT ne smemo zanemariti eksponentne rasti uporabe interneta. Ta je v relativno kratkem obdobju 15. let sunkovito narasla in v tem dejstvu moramo iskati razloge za poenostavitev uporabe in razvejitev uporabnosti, priložnosti in inovacije ter izboljšave (Web 2.0).

Slika 2.4: Graf zgodovinske rasti uporabe interneta

Vir: Internet World Stats (2011).

Iz grafa lahko razberemo, da se je globalno število uporabnikov interneta povečalo z 16 milijonov leta 1995 na okoli 2 milijardi leta 2011. Podatki za marec 2011 kažejo, da ima internet največjo penetracijo v ZDA, kjer ga uporablja 78,3 % celotne populacije, najmanjšo pa v Afriki (11,4 %), kar vseeno predstavlja 2,527 % rast od leta 2001. V Evropi ima 58,3 % penetracijo, znotraj tega v Sloveniji 64,9 % (Internetworldstats, 2011).

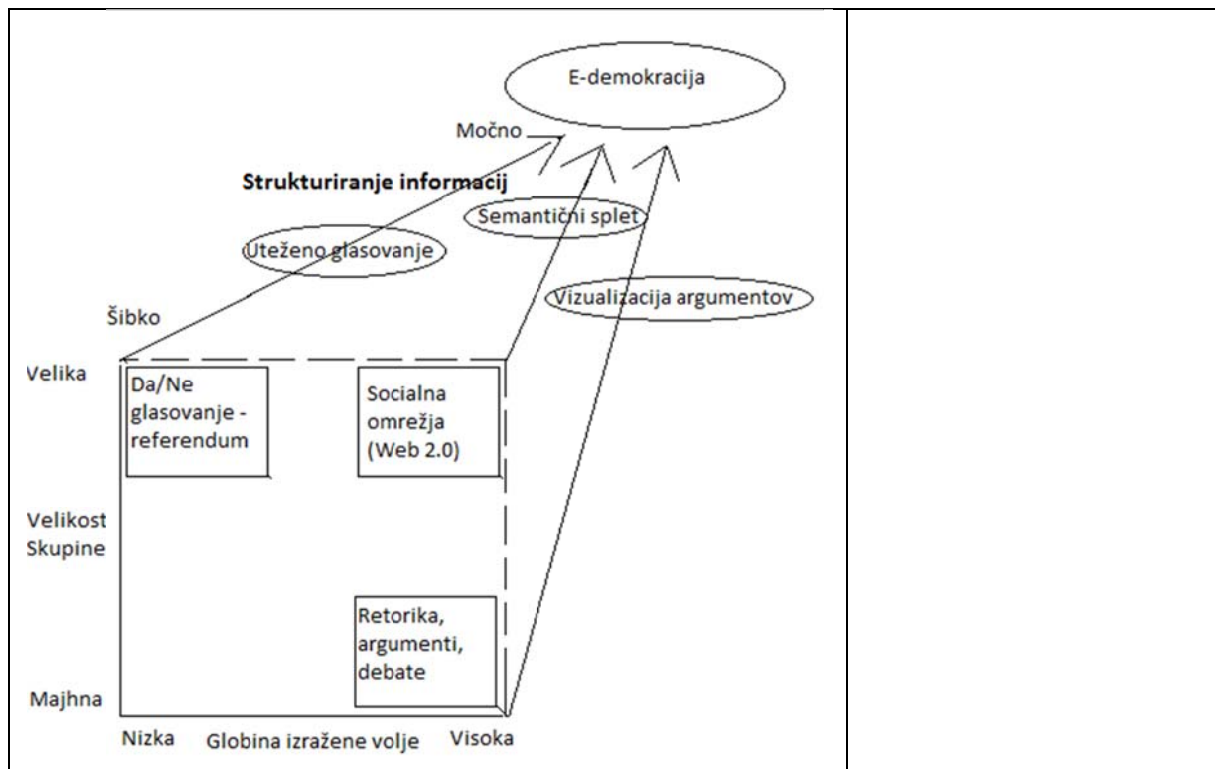
2.2 Orodja in tehnike za opolnomočenje državljanov v okolju Web 2.0

Hilbert (2009) vidi priložnosti v avtomatični, računalniški mediaciji uporabniških vsebin za demokratične cilje. Tako v smislu bolj transparentne in učinkovite razprave kot tudi za cilj končnega odločanja, čeprav je po njegovem mnenju digitalna mediacija zaenkrat na nizki stopnji (Hilbert 2009, 93). Deliberativni proces skozi digitalne medije je po njegovo videti bolj kot kaotični polis in ne kot uravnotežena argumentacija. Splošna volja se tako porazdeli oziroma porazgubi v kupu slik, videov in dokumentov, zato predlaga tehnike strukturiranja informacij (angl. *information structuring*). Izziv je po njegovem mnenju to, da se mora veliko množico mnenj, ki jih najdemo v različnih oblikah na spletu, pretvoriti v koherentno podobo splošne volje. Metode za doseganje cilja bi morale vključevati:

1. identifikacijo različnih mnenj, združenih znotraj klasifikacijskega sistema;
2. format zgornje klasifikacije pogledov mora biti razumljiv digitalnim sistemom (računalnikom);
3. ti nato lahko analizirajo med sklopom mnenj, pogledi in argumenti ter izluščijo pomembne gradnike ali elemente splošnega mnenja.

Avtorjeva ideja inteligentnega posredovanja skozi programsko opremo zveni futuristično, če ne naravnost utopično. Predpostavlja tudi brezpogojno predanost in pomanjkanje lastnih interesov izvoljenih predstavnikov in strankarske demokracije. Vprašanje ostaja, ali potrebujemo računalniške sisteme, da na kompleksen način izluščijo voljo ljudi, če se za isti namen ne upošteva precej bolj primitivnih javnomnenjskih raziskav.

Slika 2.5 Vizualizacija izzivov e-demokracije

Vir: Hilbert 2009, 94.

Razlaga shematike: na dvodimenzionalnih oseh x in y imamo velikost skupine in globino izražene volje, ki bi jo lahko označili tudi kot kakovost razprave. V enem ekstremu imamo kakovostno, argumentirano razpravo, ki pa ne more delovati znotraj velikega obsega posameznikov, zato se po navadi v neposredni demokraciji žrtvuje kakovost diskurza za dihotomno da/ne vprašanje (na primer referendum ali plebiscit), znotraj katerega prav tako po navadi prihaja do politikantstva oziroma obračanja besed (angl. *spin doctorate*). Znotraj socialnih omrežij oziroma okolja Web 2.0 sicer lahko prihaja do kombinacije velike skupnosti in visoke kakovosti izražene volje, ampak iz izkušenj vemo, da je to dvoje težko kombinirati.

Najpomembnejše sestavine shematike predstavljajo prehod v 3D in elementi, ki so predstavljeni na tretji osi (strukturiranje informacij), ki se širi proti optimalni podobi elektronske demokracije. Trije elementi so:

- utežno preferenčno glasovanje kot napredna možnost neposredne demokracije; Hilbert (2009) utežno preferenčno glasovanje definira kot učinkovit mehanizem za agregiranje velike količine natančno uteženih mnenj. “Pogosto so agregirane napovedi velike množice

relativno neinformiranih posameznikov bolj natančne in učinkovite kot posamezni pogled priznanih strokovnjakov“ (Hilbert 2009, 94).

- vizualizacija argumentov (programska oprema za kvalitativno analizo), ki predstavlja ogrodje *“ki omogoča skupinam, da razbijejo probleme v vprašanja, ideje in argumente“* (Hilbert po Rittel in Webber 1973). Slednje je že nekaj časa področje raziskav humanističnih znanosti, v zadnjih letih pa se je preselilo tudi na področje računalništva in informatike;
- tretji ključni element predstavlja semantični splet (komponenta teoretičnega Web 3.0). Pri semantičnem spletu naj bi se še povečala moč procesiranja informacij, umetna inteligenca pa bi lahko sortirala mnenja in poglede ter ustvarjala približne podobe splošne volje. 3D-osi lahko označimo za informacijsko strukturiranje. Cilj ob uspešni implementaciji bi bila idealna (elektronske) demokracija, ki v najboljši meri združuje individualno in kolektivno.

Shematika je intuitivno in logično razumljiva, po drugi strani pa predstavlja povsem idealnotipski, hipotetični model razvoja tehnologij za cilje elektronske demokracije. Nekateri od ključnih elementov v takšni ali drugačni obliki obstajajo že danes. V naslednjem poglavju se bom posvetil analizi konceptov in prednosti semantičnega spleta ter vizualizacije argumentov.

2.3 Družbene implikacije semantičnega spleta in vpliv na družbenopolitično angažiranost

Implementacija semantičnega spleta bi v teoriji omogočala lažjo identifikacijo med somišljeniki in ideološkimi nazori ter pogledi. Prav v tem je osrčje problema posvetovanja o političnih in širših družbenih tematikah. Hilbert (2009) uporabi izraz »prepletena džungla mnenj pri oblikovanju demokratične volje«. *“Semantični splet bi omogočil večjo transparentnost in učinkovitost pri procesu posvetovanja in oblikovanje splošne volje“* (Hilbert 2009, 100). Posamezniki bi torej znotraj svojega sistema mnenj in pogledov našli ustrezno analogijo teh pogledov. S tem bi lahko sortirali skozi mnenje somišljenikov ali nasprotnikov ter rafinirali svoje poglede. Velik potencial ima tudi za odločevalske procese. Izvoljeni predstavniki bi lahko dnevno pregledovali klasifikacije pogledov volivcev in na osnovi teh ustvarjali politike. Navsezadnje bi semantični splet posameznikom omogočal boljše in lažje pridobivanje znanja za njihovo družbenopolitično delovanje. Skratka,

priložnost za posvetovanje in odločanje s pomočjo semantičnega spleta je ogromno. *“Pozitivni učinek velikega števila vnosov omogoča medsebojno verifikacijo skozi avtomatično procesiranje“* (Hilbert 2009, 101).

Avtor prednost vidi tudi v tem, da spremljanje mnenj drugih posameznikov osebo napelje k temu, da se usmeri od svojih individualnih stališč bolj k tistim, ki favorizirajo skupnost. Vsekakor podobno lahko ugotovim iz lastnega udejstvovanja na spletu. Znanje in stališča sogovornikov odpirajo nove poglede, mnenja pa so vedno fluidna. Ustvarjajo se z pridobivanjem novih znanj. Tu so prav tako prisotne možnosti tudi za manipulacijo, vendar množstvo stališč, ki jih oseba lahko procesira, praviloma izboljša lastno znanje in s tem kakovost stališč o določeni tematiki.

S pomočjo sodobnih tehnologij (ne samo tistih v okviru semantičnega spleta) lahko javnost spremlja zanesljivost izvoljenih predstavnikov. Angleška spletna stran theyworkforyou.org je namenjena prav temu. Uredniki lahko beležijo obljube politikov in jih nato primerjajo z izvedenim delom. V slovenskem spletnem prostoru tega nisem zasledil, uvedba pa bi bila prav gotovo dobrodošla. Digitalno upravljanje informacij krepi transparentnost in omogoča analizo opravljenega dela izvoljenih predstavnikov. Javnost za to pravzaprav ne potrebuje semantičnega spleta, razen če ne želi, da je proces avtomatiziran – dovolj bi bila že javna iniciativa.

Avtomatizirani procesi v semantičnem spletu bi identificirali sorodne skupine pogledov in odnose ter razlike med njimi, kar je velik napredek od trenutnega precej bolj kaotičnega diskurza. Pravzaprav bi se lahko z dovolj razvito umetno inteligenco zreduciral, če ne nadomestil trenutni predstavniški tip demokracije. Računalniški sistemi bi pri tem lahko nevtralnno obdelovali informacije in javnosti predstavljali bolj optimalne rešitve družbenih problemov, brez lastnih interesov in interesov klik ter lobijev. To morda spominja na znanstveno fantastiko, vendar če pogledamo eksponentni razvoj informacijske tehnologije v zadnjih dveh desetletjih, si ni težko zamisliti, da pride do takega tehnološkega izuma v prihajajočih desetletjih.

3 II DEL: TEORETSKO-RAZISKOVALNI DEL

3.1 Cilji in hipoteze raziskave

V raziskovalnem delu naloge je cilj ugotoviti, ali uporabniki spleta v Sloveniji ta medij uporabljajo za družbenopolitične cilje in, če se izkaže da ne, zakaj. V kontekst uporabe za družbenopolitične cilje sodita denimo predlaganje sprememb v skupnosti ali podpisovanje spletnih peticij, ki se navezujejo na družbenopolitična vprašanja.

V raziskovalnem delu bom prav tako preučeval, ali v spletu uporabniki vidijo:

- demokratični potencial,
- potencial za svoje opolnomočenje.

Hipoteze, ki jih postavljam, so:

1. Družbenopolitično angažiranje s pomočjo spleta v Sloveniji obstaja le na nizki ravni.
2. Družbenopolitično angažiranje s pomočjo spleta za uporabnike v Sloveniji ni prioriteta.
3. Uporabniki spleta v njem ne vidijo potenciala za opolnomočenje.

V raziskavi bom preučeval stopnjo uporabe spleta za družbenopolitične cilje in hkrati stopnjo izražene pripravljenosti (volje) za uporabo za tovrstne cilje.

V nadaljevanju je diplomska naloga strukturirana tako, da so najprej obravnavana poglavja iz družboslovne teorije, za tem pa predstavljam izsledke izvirne raziskave, ki se vsebinsko nanašajo na predstavljena teoretična družboslovna poglavja.

3.2 Opis metodologije raziskave

Izvirno raziskavo predstavlja spletna anketa, na katero so odgovorile 103 osebe (94 v celoti, 9 delno). Anketa se je izvajala od 17. 10. 2011 do 27. 10. 2011. Vseh klikov na anketo je bilo 230, povprečna stopnja odgovora je bila 42,83 %. Povezavo do ankete sem z nagovorom, obsežnim besedilom in razlago pojmov posredoval na tri slovenske forume:

Mn3njalnik.si revije Joker (po izkušnjah razprave o politiki na visoki ravni) in Slo-tech.com (forum ljubiteljev novih tehnologij) ter Kulinarika.si (eden večjih slovenskih forumov, ima 7830 članov in 21.780 tem). Na prvih dveh forumih sem ustvaril novo temo in povezavo do ankete posredoval v sobah, kjer se razpravlja o političnih tematikah, medtem ko sem v primeru foruma Kulinarika.net povezavo posredoval v splošni forum (specifičnega za politiko nimajo). S forumov je do ankete dostopalo (število vseh klikov) približno 35 % anketirancev. Poleg tega sem spletno anketo posredoval znancem na socialnem omrežju Facebook (7 % vseh klikov). Največ respondentov je do ankete dostopalo neposredno, denimo preko mobilnih telefonov ali elektronske pošte (57 % klikov).

Vprašalnik je imel 5 vsebinskih, 2 demografski in eno odprto vprašanje ter v celoti 41 spremenljivk.

1. Prvo vprašanje se je nanašalo na sodelovanje v oblikah družbenopolitične participacije na spletu. Poizvedoval sem, ali so anketiranci s pomočjo spleta:
 - a) podpisali peticijo, ki se je nanašala na družbeno ali politično vprašanje,
 - b) se pridružili skupinam, ki so imele družbenopolitični cilj,
 - c) predlagali spremembo zakonodaje oziroma spremembo v skupnosti,
 - d) sodelovali v razpravah o družbenem ali političnem dogajanju,
 - e) komunicirali z izvoljenimi predstavniki,
 - f) opravili storitev preko e-uprave.

2. Drugo vprašanje se je nanašalo na to, ali bi v prihodnosti opravili katero od dejanj iz vprašanja 1.

3. Tretje vprašanje je merilo stališča anketirancev na petstopenjski (Likertovi) lestvici. Spremenljivke znotraj tega vprašanja so merile zaupanje v politični sistem, namene uporabe spleta, pripravljenost za angažiranje posameznikov v skupnosti, dojemanje potencialov spleta za družbene spremembe in dojemanje nastopa države na spletu ter skrb posameznikov za kolektivne cilje. Znotraj vprašanja je bilo 10 spremenljivk.

4. Četrto in peto vprašanje sta merila seznanjenost anketirancev z vladnimi in nevladnimi projekti e-demokracije in digitalne participacije, kot sta predlagaj.vladi.si in e-demokracija.si.

5. Na zadnji strani vprašalnika sta demografski vprašanji merili spol in starost anketirancev. Zadnje vprašanje je bilo odprto. Pri njem so anketiranci lahko pojasnili svoje mnenje o tematiki oziroma so lahko komentirali anketo.

Poleg posredovanja vprašalnika na forumih, preko socialnega omrežja Facebook in elektronske pošte ter verbalnega predajanja informacij (angl. *word of mouth*) ankete nisem posebej promoviral z denimo letaki ali plakati, zunaj spleta.

Anketo sem izvajal v spletni aplikaciji www.1ka.si, analize podatkov pa v statističnem programu SPSS. Povprečen čas trajanja ankete so bile 4 minute in 13 sekund. Rezultati zaradi demografske strukture enot v vzorcu in načina vzorčenja niso reprezentativni, zato ne morem sklepati na populacijo (vse uporabnike spleta v Sloveniji), temveč pojasnujem samo rezultate v vzorcu (N = 103).

4 TEORETIČNA OGRODJA IN IZSLEDKI RAZISKAVE: OD SPLOŠNEGA K SPECIFIČNEMU

V raziskovalnem delu diplomske naloge bom zagovarjal tezo, da družba postaja progresivno individualistična. To tezo se lahko zagovarja skozi več teoretičnih pogledov. Skozi zrklo metodološkega, etičnega in racionalnega individualizma, hedonizma, osi individualizem – kolektivizem, nihilizma, anarhizma, (post)humanizma ter skozi teorije, ki so nastale kot podmene sociologije, psihologije, socialne psihologije, filozofije in metafizike, teorij organizacije, ekonomije, socialne biologije in političnih znanosti. Literatura v tem sklopu je prepletena in izrazito multidisciplinarna, zato je ni mogoče uvrstiti v eno izmed področij družbenih znanosti, temveč jo bom obravnaval kot vseobsegajoč skupek znanj in teorij, katerih precizna lokacija v klasifikaciji znanosti ni tako pomembna, saj se v tem kontekstu vsa obravnavana znanja ukvarjajo s človeškim stanjem na individualni ali kolektivni ravni.

Izsledki (npr. Hofstede 1994) kažejo, da posamezniki z večanjem individualizma v družbi v njej postanejo izolirani, glavna motivacija za njihovo delovanje pa postanejo racionalni samointeresi. Posamezniki še kar delujejo znotraj družbe, ker ta predstavlja njihov »doživljajski okvir«, vendar na način, v katerem je njihova primarna skrb lastno zadovoljstvo. Teza o individualizmu nikakor ne izključuje požrtvovalnih in altruističnih del znotraj družbe. Če gledamo kvantitativno, je najbrž pristnega potenciala za žrtvovanje za skupnost v individualizmu manj kot v bolj kolektivističnih družbah. Tu je prav tako treba kritično obravnavati oblike »požrtvovalnosti«, kot so participacija v organizacijah za pomoč deprivilegiranim skupinam, ki lahko (vendar ni nujno) predstavljajo institucionalno obliko zbiranja in delovanja posameznikov za egocentrične namene. Kritično je namreč treba ovrednotiti tudi te oblike. V ozir je treba vzeti napor, ki ga posameznik vloži v določeno aktivnost. Sestavljanje protestnega pisma in njegova distribucija ter udejstvovanje v javnih razpravah na spletu predstavlja večji napor kot na primer klik na gumb »všeč mi je« na socialnem omrežju Facebook, vendar obe obliki lahko uvrščamo med posameznikovo družbeno koristno delovanje na spletu.

V kolektivni skupnosti obstaja večja navezanost na elemente, ki so pomembni za celotno skupnost. Če vzamemo za primer fašistično Italijo (seveda obstajajo bolj mehke oblike kolektivnih organizacij, vendar ta lahko služi kot idealni tip), kjer se je promoviralo vrednote,

da država deluje kot en sam organizem. Kolektivizem takega tipa promovira soodvisnost vsakega posameznika v skupnosti in zato tudi močnejšo obliko kolektivne pripadnosti. Hkrati kolektivistične prakse po navadi zahtevajo strogo hierarhično ureditev in zavračajo demokracijo, zaradi česar delovanje posameznika v kolektivistično usmerjeni skupnosti postane brezkompromisna ubogljivost in ne opolnomočenje. S tem pa se oblikuje svojevrsna oblika suženjstva. Individualizem predstavlja:

Nasprotje kolektivizmu; skupaj se ustvarita v prostoru nacionalnih kultur. Individualizem predstavlja družbo, kjer so vezi med posamezniki zrahljane: od vsakogar se pričakuje, da skrbi le zase in za svojo bližnje sorodstvo [...], kolektivizem predstavlja družbo, v kateri so posamezniki od rojstva integrirani v močne, kohezivne skupine, ki jih skozi življenje posameznika ščitijo v zameno za brezkompromisno ubogljivost» (Hofstede Gert 1994, 260–261).

Morda je zgornja teza nekoliko poenostavljena, sploh, če jo skušamo aplicirati na primerjalno proučevanje konkretnih držav oziroma regij, ampak hkrati predstavlja idealnotipsko dihotomijo individualizma in kolektivizma. Rečeno drugače, ne obstajajo države, ki delujejo povsem kolektivistično, in druge, ki delujejo povsem individualistično, saj že nastanek države namiguje na določeno stopnjo konformizma njenih članov.

4.1 Družbenopolitična angažiranost kot del (individualiziranega) javnega interesa

V najbolj poljudnem pomenu besede javni interes pomeni nekaj, kar je v interesu vse skupnosti, javnosti, množice državljanov oziroma članov določene skupnosti (Elcock, 2011).

Bolj kot sama definicija je zanimivo vprašanje, kaj ljudje sprejemajo in dojemajo kot javni interes. Razumljiva domneva je, da če se z določeno zamislijo ali projektom poistoveti veliko posameznikov, bo ta tudi imel večjo možnost za realizacijo. Nasprotno, če ne bo skupnega interesa za njegovo izvedbo, bo ta obstal. Bolj kot je javni interes individualiziran, bolj prehaja z ravni kolektivnega na raven posameznika oziroma postane *“javni interes samo skupek interesov posameznikov“* (Elcock, 2011, 189). Kot takega ga bržkone sploh ne bi mogli več označiti kot javni interes, ampak le skupek interesov.

Sandel po Elcocku (2011) definira na primeru Velike Britanije, ki ima v zadnji meritvi evropske družboslovne raziskave (ESS 2008) enako raven (ne)zaupanja v parlament kot Slovenija (4,2 na 10-stopenjski lestvici), problematiko v zvezi z dojemanjem javnega interesa in pri tem izpostavi dva izrazita problema oziroma njuni rešitvi:

- potrebo po redefiniciji javnega interesa: da bi bil ta sestavljen več kot le iz skupka interesov posameznikov;
- spoznanje, da je posameznik v demokraciji več kot samo potrošnik in ima zato pravico ter s tem tudi dolžnost, da sodeluje pri upravljanju družbe, v kateri živi.

Po drugi strani je javni interes s stališča posameznika povezan z nizko stopnjo zaupanja in identifikacije s političnim procesom, razloge za kar Luengo in Maurer (2009) vidita v nizki oceni vlade s strani državljanov oziroma v:

- a) sami učinkovitosti vlade,
- b) nizki stopnji političnega znanja državljanov in
- c) nizki stopnji identifikacije z javnimi inštitucijami.

Pri tem ni odveč poudariti, da bi bilo napačno vso odgovornost naprtiti državljanom, saj nezadovoljstvo s politično situacijo ni zgolj plod neznanja o inštitucijah, ki sestavljajo državo, in neznanja o delovanju demokratičnega sistema, temveč realnih izkušenj posameznikov z aktualnim političnim dogajanjem. Variacije zaupanja Slovencev v politiko bi namreč težko razlagali z izgubo znanja o delovanju demokracije. Čeprav je za Slovenijo značilna nizka raven splošnega zaupanja v demokratične inštitucije, kar bom dokazoval v kasnejših poglavjih.

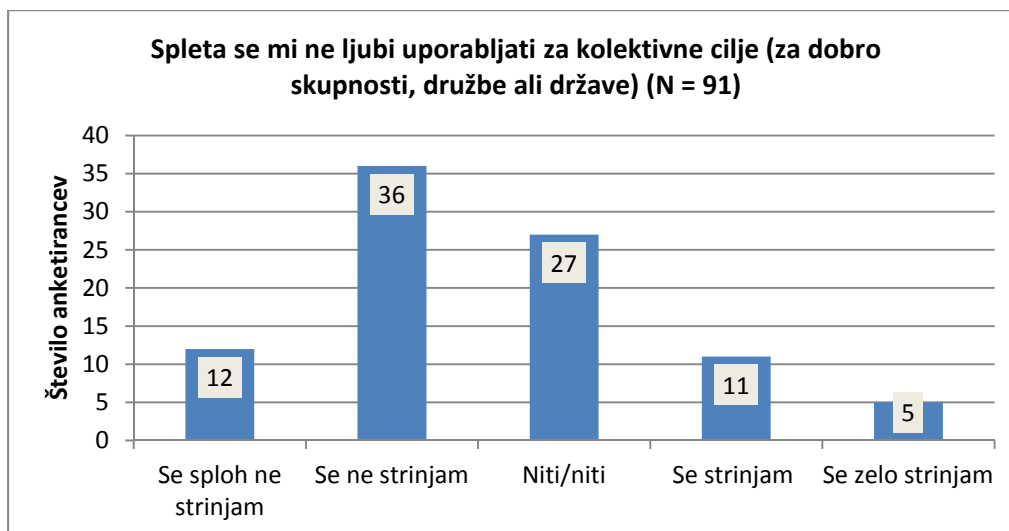
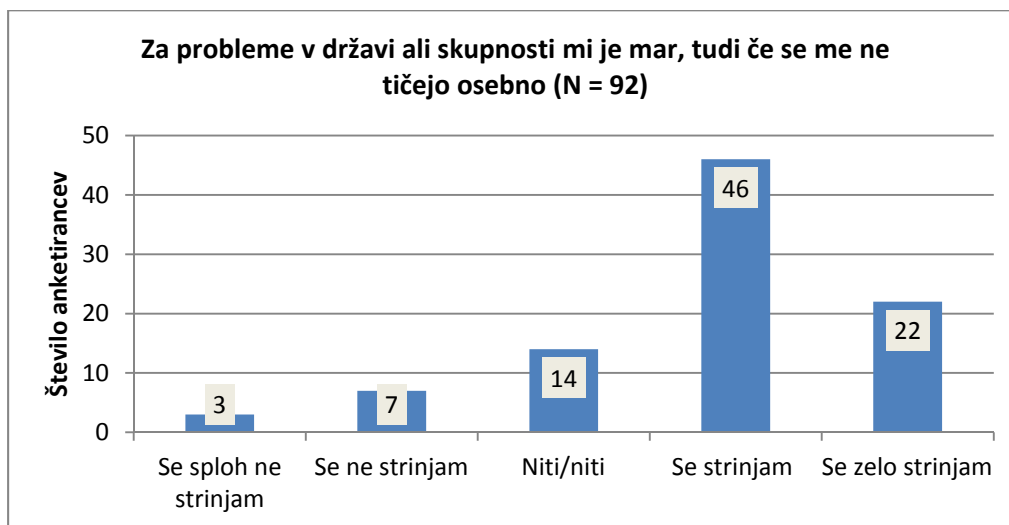
4.1.1 Rezultati raziskave: vpliv vidikov individualizma na družbenopolitično angažiranje s pomočjo spleta

V tem poglavju bom analiziral spremenljivke, ki označujejo posameznikovo pripravljenost oziroma voljnost ter željo za angažiranje za družbene in politične cilje (tudi na spletu). Štiri analizirane spremenljivke, ki so merjene na petstopenjski (Likertovi) lestvici (od »se zelo ne strinjam« do »se zelo strinjam«), so:

- Za probleme v državi ali skupnosti mi je mar, tudi če se me ne tičejo osebno.
- Spleta se mi ne ljubi uporabljati za kolektivne cilje (za dobro skupnosti ali države).

- Državljeni lahko s pomočjo spleta naredimo veliko dobrega za državo, v kateri živimo.
- V zasebnosti (zunaj službe ali šole) splet uporabljam prvenstveno za lastno zabavo in užitek.

Slika 4.1, 4.2, 4.3 in 4.4: Frekvenčne porazdelitve štirih spremenljivk, ki merijo raven voljnosti za družbenopolitično akcijo na spletu

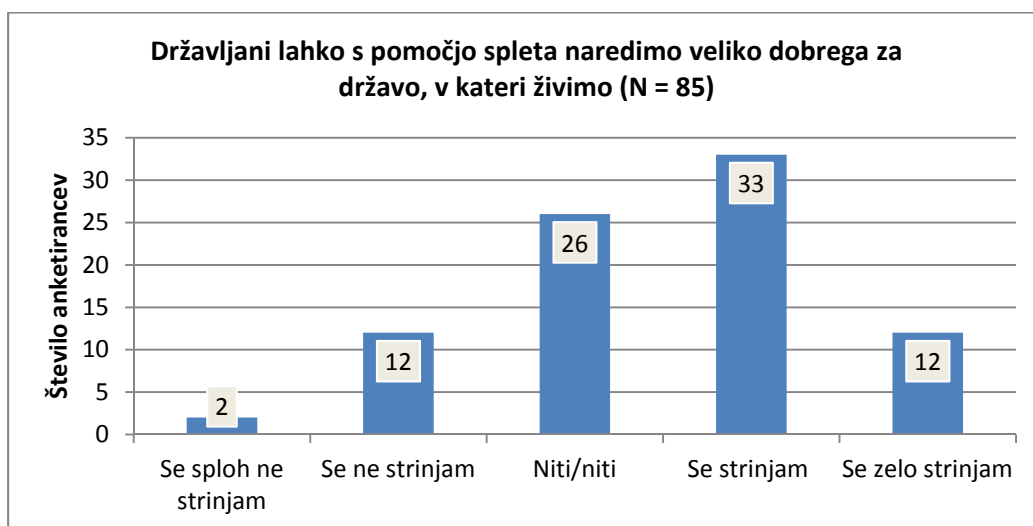
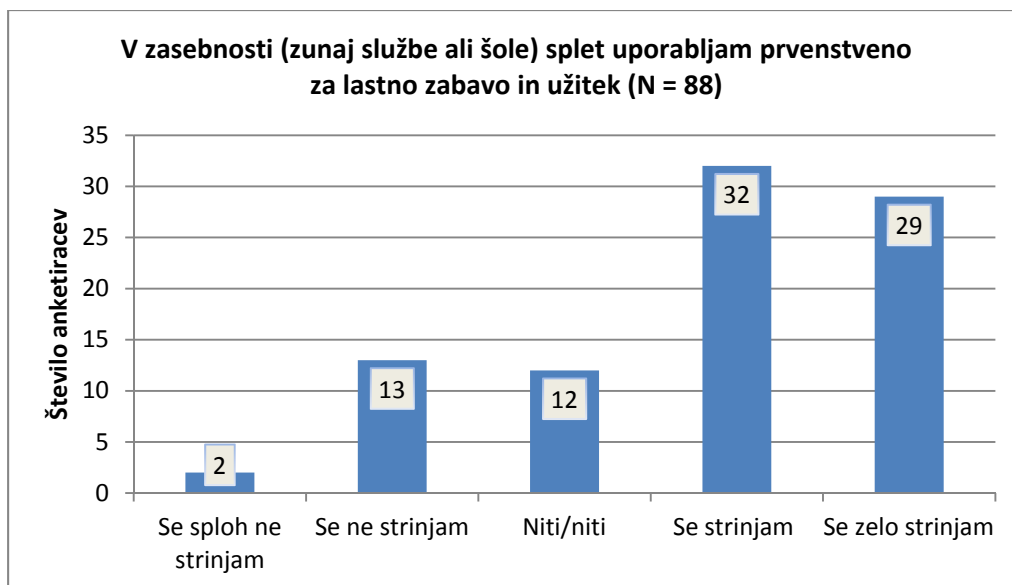

Tabela 4.1: Opisne statistike štirih spremenljivk, ki merijo pripravljenost za DP-akcijo

	V zasebnosti (zunaj službe ali šole) splet uporabljam prvenstveno za lastno zabavo in užitek.	Državljeni lahko s pomočjo spleta naredimo veliko dobrega za državo, v kateri živimo.	Za probleme v državi ali skupnosti mi je mar, tudi če se me ne tičejo osebno.	Spleta se mi ne ljubi uporabljati za kolektivne cilje (za dobro skupnosti, družbe ali države)
N	88	85	92	91
Povprečje	3,83	3,48	3,84	2,57
Std. odklon	1,116	,983	,986	1,045

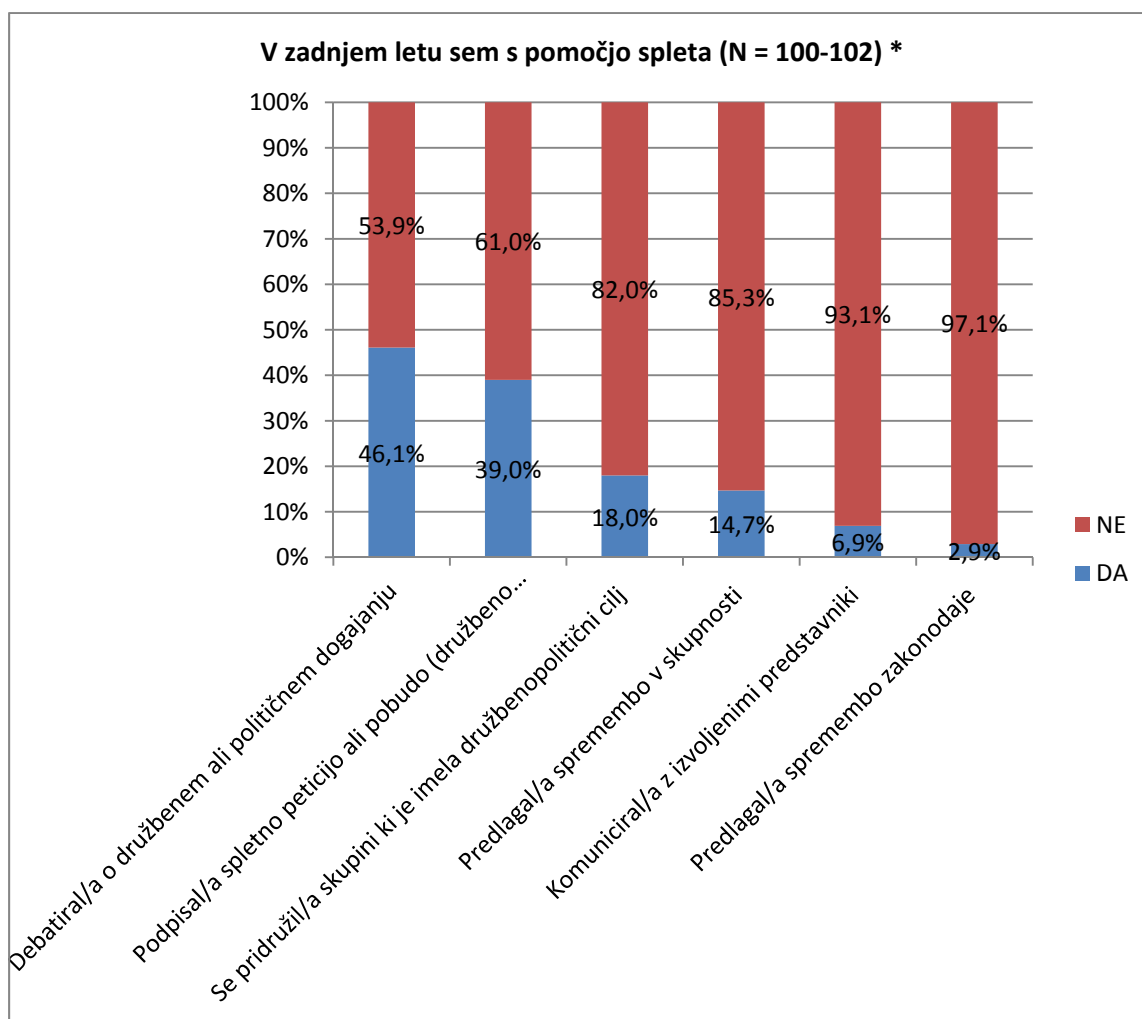
Kot kažejo grafi in tabela opisnih spremenljivk, anketiranci kažejo zanimanje za težave v državi, tudi če se jih ne tičejo osebno. 66 (70 %) se jih strinja ali zelo strinja s to trditvijo. 48 anketirancev (53 %) se zelo ne strinja ali ne strinja s trditvijo, da se jim spleta ne da

uporabljati za kolektivne cilje, prav toliko odstotkov (pri vzorcu 85 anketirancev) se jih strinja ali zelo strinja s trditvijo, da državljani lahko s pomočjo spleta naredimo veliko dobrega za državo, v kateri živimo.

Anketiranci kažejo relativno visoko zanimanje za težave v državi in skupnosti, večina jih zavrača idejo, da se jim spleta ne da uporabljati za kolektivne cilje, prav tako v spletu večina vidi potencial za to, da naredijo nekaj dobrega ali konstruktivnega za skupnost ali državo, čeprav priznavajo, da splet v veliki meri uporabljajo prvenstveno za lastno korist in užitek.

Po drugi strani je iz raziskave razvidno, da je dejanska družbenopolitična angažiranost s pomočjo spleta (v preteklem letu) nekoliko nekonsistentna s stališči in navidezno pripravljenostjo za kolektivno delovanje anketirancev.

Slika 4.5: Dejanska družbenopolitična angažiranost s pomočjo spleta¹

¹ odvisno od spremenljivke (100 = podpisovanje peticij in pridruževanje skupinam, 102 ostale spremenljivke)

Kot je razvidno iz grafikona, je največ anketirancev (okoli polovica) razpravljalo o družbenem in političnem dogajanju na spletu, okoli štirideset odstotkov anketirancev je podpisalo spletno peticijo, ki se je nanašala na družbeno ali politično vprašanje, medtem ko je bila participacija glede ostalih štirih kriterijev relativno nizka. Osemnajst odstotkov anketirancev se jih je pridružilo skupini (na primer Facebook skupini), ki je imela družbenopolitični cilj. Okoli petnajst odstotkov jih je predlagalo spremembo v skupnosti s pomočjo spletnih servisov ali prek komuniciranja s predstavniki, s katerimi je dejansko komuniciralo sedem odstotkov vseh vprašanih. Samo trije odstotki anketirancev so predlagali spremembo zakonodaje ali nov zakon.

4.1.2 Sklep raziskovalnega poglavja: individualizem in DP-angažiranje s pomočjo spleta

Številke so relativno nizke, vendar ne nepričakovane. Glede na to, da je bila anketa promovirana tudi na forumih, kjer se razpravlja o družbenih in političnih tematikah, bi bile pri izboru drugačne populacije številke najbrž še nižje. Rezultate bi lahko pojasnjeval z nizko seznanjenostjo anketirancev z nekaterimi servisi elektronske uprave v Sloveniji (kar bom bolj specifično dokazoval v kasnejših poglavjih) ter nasploh pomanjkljivo seznanjenostjo z aplikacijami in spletnimi storitvami, ki so namenjene kolektivnim ciljem (z denimo spletnimi peticijami).

Glavna ugotovitev analize rezultatov ankete do sedaj je to, da imamo na eni strani relativno nizko stopnjo dejanske angažiranosti za družbenopolitične cilje s pomočjo spleta, na drugi strani pa visoko stopnjo zaupanja v splet kot medij za angažiranje in tudi visoko raven deklarirane pripravljenosti respondentov za vključevanje oziroma elektronsko participacijo.

Za pojasnjevanje tega dejstva vidim tri možnosti:

1. V anketo niso bile vključene vse prave spremenljivke. Morda so se anketiranci v družbenopolitično dejanje na spletu vključevali še na drugačne način kot s peticijami, pridruževanjem skupinam in ostalimi zgoraj naštetimi sredstvi.
2. Volja za angažiranje in mnenja anketirancev o potencialih spleta se samo v manjši meri odraža v njihovem dejanskem delovanju za kolektivne cilje na spletu.
3. Anketiranci so slabo seznanjeni s servisi, ki omogočajo elektronsko participacijo v slovenskem spletnem prostoru, in elektronsko participacijo nasploh.

4.2 Teorija odtujenosti modernega človeka

Dean (1960) odtujenost razdeli na tri tipe: nemoč, pomanjkanje norm in socialno izolacijo. Čeprav je njegova teorija stara petdeset let, se mi še danes zdi aktualna za situacijo v slovenskem prostoru. Nemoč lahko definiramo kot situacijo posameznika, čigar stanje je pogojeno s strani družbenih akterjev, s katerimi se ne zna identificirati, saj jim ni blizu, zato ker tudi oni niso blizu njemu. Lahko celo »s strani entitet, ki jih posameznik sploh ne prepozna« (Dean po Gouldner, 1960). Gre torej za družbene elite, ki jih oseba, katere primarni interes je njeno blagostanje, ne razume. Družbene elite (na primer politiki) pogosto še povečujejo občutek nepovezanosti med posameznikom in njimi ter tako krepijo občutek strahu in odtujenosti. Še ena teorija, ki obravnava odtujenost in s katero smo Slovenci z zgodovinskega stališča bolj seznanjeni, je Marxova teorija odtujenosti, ki je zasnovana na materialistično-ekonomskem odnosu odtujenega delavca do produkcijskih sredstev. Lahko tudi trdim, da je podobno posameznik odtujen od odločevalskih procesov in struktur. Drugo kategorijo, razkroj norm, Dean (1960) razdeli na dva dela: a) pomanjkanje jasnih norm v smislu anomalije in b) konflikt norm. Pomanjkanje vseh norm je v družbi redek pojav, medtem, ko je konfliktnih norm veliko. Krščanske na primer zagovarjajo zadržanost, skromnost in »nastavljanje drugega lica«, medtem ko potrošniške in kapitalistične v ospredje postavljajo željo po dobičku in s tem željo po družbeni moči. Oseba, ujeta v konflikt norm, je zaradi tega lahko zmedena o pravi usmeritvi. Sploh, če ponotranji oba od sistemov norm. V tem primeru mu oba sistema pomenita veliko. V primeru da en sistem deluje samo navzven, je problem minimaliziran. Tretjo kategorijo, družbeno izolacijo, avtor (1960) povezuje z izgubo učinkovitega kontakta s pomembnimi podpornimi skupinami, kot je skupnost: *“Nekdo z nizko stopnjo izolacije bi tako svoje odnose z ljudmi dojemal kot tople in prijazne, istovetil bi se s skupnostjo in zaupal v soljudi“* (Dean 1960, 186).

Za nekoga z visoko stopnjo izolacije velja ravno obratno. Podobno teorijo bi lahko postavil za skupnosti na spletu. Tista, ki deluje bolj kohezivno, bo imela med udeleženci na medosebni ravni večje zaupanje. Kar pa še ne pomeni, da bo v njej več družbene angažiranosti. Ta je namreč bolj odvisna od samega namena druženja.

Dean (1960) je pri praktičnem preverjanju svoje teorije sicer našel statistično značilnost ob proučevanju korelacij med različnimi indikatorji, vendar je bila moč korelacij šibka (0,12–

0,3), zato je prišel do ugotovitve, da teorija odtujenosti ne bi smela biti tako generična, temveč situacijsko pogojena. Obstaja tudi vprašanje zgodovinske vrednosti, glede na to, da so teorije individualnosti, anomije in odtujenosti še kar poglobitve pri proučevanju vprašanja nizke stopnje družbene angažiranosti. Glavno vprašanje je, ali so makrosociološke teorije, ki so zaradi svoje splošnosti lahko videne kot fatalistične, pravilen pristop pri merjenju družbenega »brezinteresja« ali pa pri njem sodelujejo bolj posamični, individualni dejavniki.

Tudi sicer obstaja nova šola mišljenja, ki v kontekstu moderne družbe ne vidi samo splošnega brezinteresja za kolektivni interes, temveč opaža prestrukturiranje v nove, netradicionalne oblike družbene angažiranosti, najpogosteje v kontekstu novih tehnologij in predvsem spleta. Politična participacija v obliki volilne udeležbe, protestnih pisem in pisem predstavnikov tako morda ni več edina oblika sodelovanja v procesih odločanja. Vsekakor je to pomemben vidik, ki ga je treba vzeti v poštev pri proučevanju teoretičnih osnov. Ta del bom povzel z mislijo, da vidiki družbene participacije v času uporabe novih tehnologij niso več tako preprosto razločljivi.

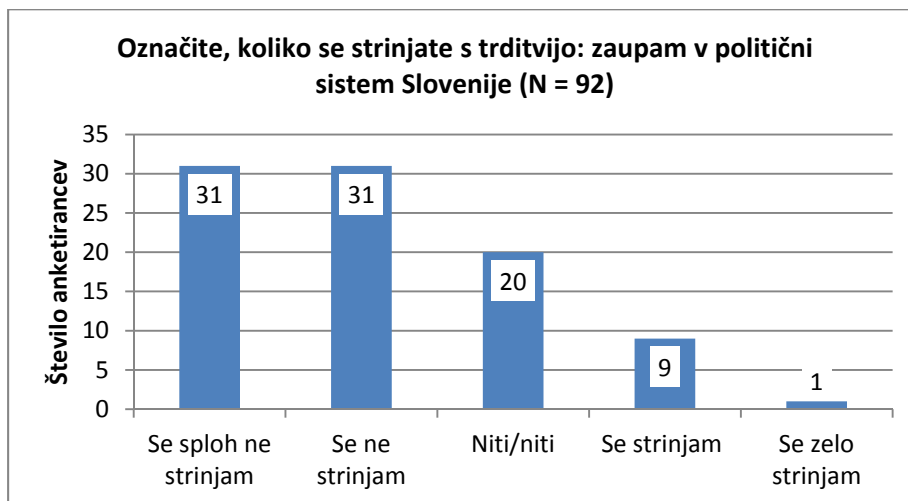
4.2.1 Rezultati raziskave: zaupanje v politični sistem in vprašanje odtujenosti

Slovenci gojijo nizko stopnjo zaupanja v politični sistem. Toš po Bibič (1999) zapiše:

Ugotavlja, da imajo Slovenci o politiki v splošnem pomenu relativno slabo mnenje. Negativno stališče do politike potrjuje tudi odnos anketirancev do posebnih vidikov politike na Slovenskem kot npr. močno upadanje zaupanje v osrednje politične inštitucije; nezadovoljstvo z delovanjem državnih organov itd. To ga napeljuje k ugotovitvi, da se tudi na Slovenskem srečujemo s pojavom t. i. Politikverdrossenheit oziroma »nezadovoljstva s politiko« (Toš 1999, 266).

V okviru stališčnih vprašanj sem anketirancem zastavil trditev, ki so jo ocenjevali na petstopenjski lestvici, od »sploh se ne strinjam« do »zelo se strinjam«. Trditev se je glasila: »Zaupam v politični sistem Slovenije«.

Slika 4.6: Zaupanje v politični sistem Slovenije

Kot je razvidno iz grafa, se 62 anketirancev (67,4 %) s trditvijo ne strinja ali zelo ne strinja, kar kaže na visoko stopnjo nezaupanja v politični sistem v Sloveniji. Čeprav je merska lestvica v tem primeru ostala ista kot pri vseh spremenljivkah pri vprašanju, je bila trditev zastavljena tako, da je manj namigovala, kot bi denimo »Ne zaupam političnemu sistemu v Sloveniji«. Raven nezaupanja v politični sistem lahko zaznamuje odtujenost državljanov od odločitvenih procesov v državi. Torej so državljani lahko zaradi nezaupanja v politiko odtujeni od možnosti aktivne participacije v zadevah države. Prav tako se je izkazala statistična značilnost med spremenljivkama »zaupam v politični sistem« in »slovenska država je naredila dovolj, da se bi približala prebivalcem s pomočjo spleta«. V slednjem primeru se 66,3 % vprašanih ne strinja ali zelo ne strinja s to trditvijo. Koeficient korelacije je sicer 0,428. Ljudje, ki ne zaupajo v vlado, se hkrati nagibajo k temu, da slovenska vlada ni naredila dovolj na področju približevanja državljanom s pomočjo spleta.

Najbolj zanimiva ugotovitev je, da nezaupanje v politični sistem v vzorčni populaciji ni statistično povezano z voljo za družbenopolitično participacijo s pomočjo spleta v prihodnosti.

Tabela 4.2: Povezanost med zaupanjem v politični sistem in potencialno spletno angažiranostjo v prihodnosti

		V prihodnosti bi podpisal spletno peticijo, ki se navezuje na družbeno vprašanje.	V prihodnosti bi s pomočjo spleta predlagal spremembo zakonodaje.	V prihodnosti bi s pomočjo spleta dal pobudo za spremembo v skupnosti.	V prihodnosti bi s pomočjo spleta komuniciral z izvoljenimi predstavniki.
Zaupam v politični sistem Slovenije	Koeficient korelacije	-,144	,014	-,115	,153
	Statistična značilnost (2-stransko)	,171	,892	,279	,147
	N	92	91	91	91

Kot vidimo iz zgornje tabele, ni značilnih (ali močnih) statističnih povezav med zaupanjem v politični sistem in spremenljivkami »s pomočjo spleta bi v prihodnosti: podpisal spletno peticijo, predlagal spremembo zakonodaje, dal pobudo za spremembo v skupnosti in komuniciral z izvoljenimi predstavniki«. To lahko povežemo s tem, da je bila pri spremenljivki zaupanja v politiko frekvenčna porazdelitev preveč na strani negativnega stališča, da bi se povezanosti pojavile, medtem ko so bila mnjenja deljena tudi pri vseh zgoraj naštetih spremenljivkah, ki merijo potencialno angažiranje s pomočjo spleta v prihodnosti. Zgornje spremenljivke so sicer merjene na 4-stopenjski lestvici (»definitivno ne bi, najbrž ne bi, najbrž bi, definitivno bi«).

V primeru spletnih peticij 78,8 % (N = 99) anketirancev odgovarja, da bi jo v prihodnosti najbrž ali definitivno podpisali, v primeru sprememb v skupnosti 60,2 % anketirancev odgovarja, da jo najbrž ali definitivno bi predlagali, v primeru predlaganja sprememb v zakonodaji je to število 52,1 %, pri vprašanju komuniciranja z izvoljenimi predstavniki pa 41,9 %.

Čeprav so številke relativno visoke, se kaže zanimiv trend: bolj ko oblika participacije vstopa na področje politike, manj je interesa zanjo. Spletne peticije za družbene spremembe se lahko nanašajo na vrsto tem, predlog za spremembo v skupnosti lahko posamezniku ali njegovi skupnosti koristi neposredno, enako bi lahko trdili za spremembo zakonodaje, čeprav je slednja sprememba za večino ljudi že manj oprijemljiva. Medtem ko dejanje komuniciranja s politiki v primerjavi z denimo podpisovanjem spletnih peticij ne uživa visoke podpore, kar znova kaže na nezaupanje v politični sistem.

4.2.2 Sklep raziskovalnega poglavja: odtujenost in zaupanje v politični sistem

Na vzorčni populaciji se je izkazalo, da je nezaupanje v politični sistem zelo visoko, vendar po drugi strani ne morem trditi, da je nezaupanje v politični sistem neposredno povezano z nižjo voljo za družbenopolitično participacijo s pomočjo spleta. Izražena volja za angažiranje s pomočjo spleta glede na zgoraj opisane kriterije je namreč relativno visoka. Sicer se pojavljajo indikacije, da bi se anketirana populacija v prihodnosti raje angažirala za cilje, ki se jih tičejo neposredno, ali tiste, ki niso neposredno povezani s političnim odločanjem na makro ravni (zakonodajo).

Na podlagi raziskave se na eni strani kaže nizka stopnja zaupanja v politični sistem, po drugi strani pa visoka izražena (deklarirana) pripravljenost za družbenopolitično angažiranje s pomočjo spleta. Odtujenosti od skupnosti ali pomanjkanje volje za kolektivno akcijo, ki bi izhajala iz nezaupanja v politiko, torej ni zaznati.

4.3 Mlade generacije in pomanjkanje družbenopolitične angažiranosti

Bolj natančno je treba obravnavati skupino družbe, ki je hkrati zelo dovzetna za uporabo novih tehnologij, tako na ravni uporabnikov kot na ravni »prosumerjev«, a je hkrati družbeno in politično razočarana ter na videz nezainteresirana, to je mlade. Trend upadanja zanimanja za politične zadeve pri mladih ljudeh je v sociološki literaturi že nekaj let stalnica. Ta stalnica je univerzalna za razviti svet in jo je treba prišteti k upadanju zanimanja na ravni celotne družbe. Mladi ljudje v okolju Web 2.0 niso več samo potrošniki, temveč tudi ustvarjalci vsebin in pogledov. Ta generacija je pionir tehnologij druge generacije spleta, na primer videoportala Youtube, socialnih omrežij Facebook in Twitter ter drugih. Tako ni čudno, da se v ozkih strankarskih interesih želi marsikateri politik priključiti vsesplošni vzhičenosti (»*hypeu*«) in zasesti svoj del medmrežja v upanju vplivanja na mlado generacijo. Ognjena vojna (»*flame war*«) med predsednikom državnega zbora in predsednikom največje opozicijske stranke na omrežju Twitter je nekoliko absurden primer tega. Še nekateri primeri so ironična spletna stran z »umazanim perilom« Katarine Kresal in sedaj že razvpita stran ter forum stranke SDS. Slovenski politiki preko spleta komunicirajo veliko, a predvsem za ozke interese oziroma cilje, kar mlade morda še bolj odvrača od politike. Kakšen je skupen nastop zakonodajnih, izvršnih in neodvisnih ter drugih državotvornih inštitucij na spletu za namen posredovanja informacij in interakcije z mladimi, pa je pomembnejše vprašanje, ki ga bom

proučeval v raziskovalnem delu naloge. Farthing (2010) v kontekstu mladih in njihovega odnosa do politike trdi: *“Odnos mladih ljudi s sodobno politiko je kompleksen in pogosto problematiziran. Pogosto so okrcani za apolitične prinašalce neizogibne krize demokracije, medtem ko so hkrati povzdignjeni v avtorje sofisticiranih, novih oblik politik, v glavnem v okviru elektronske sfere“* (2010, 181).

Farthing (2010) poglede na mladostniško (ne)participacijo razdeli na dve prevladujoči paradigmi:

1. tradicionalna paradigma: nezainteresirani in apolitični mladi;
2. kritična tradicionalna paradigma: mladi so vključeni in aktivni v politiki.

Zaradi tega dualizma, ki je metodološko nezadosten, predlaga paradigmo »radikalne nepolitičnosti«, ki se giblje nad konceptom, da mladi so ali pa niso vključeni v zadeve politike, temveč se po njegovo vključenost in izključenost dogaja obenem. Dominantna teorija, ki govori o mladostniški apolitičnosti, zagovarja, da je demokratičen deficit neizogiben: *“nekaj paradoksalnega je glede na to, da okoli 80 do 90 % prihodnih državljanov ni dovolj obveščenih o lokalni, nacionalni ali mednarodni politiki, da bi lahko vedeli ne samo, kaj se dogaja, temveč tudi, kako to na njih vpliva ter kaj lahko naredijo v zvezi s tem“* (Farthing po Stradlingu 2010, 181). Navsezadnje o tem ni treba gledati samo gole teorije. Vrsta raziskav v razvitih državah kaže podobno zgodbo: nezainteresiranost, celo averzijo mladih ljudi do politike. Avtor (2010) predstavi dve strategiji, ki pa sta se v zgodovini izkazali za enako neučinkoviti pri premoščanju mladostniške nepolitičnosti.

- izobraževanje mladih o delovanju demokracije;
- pristop približevanja politike mladim s strategijo »politika je kul«.

Sploh slednji pristop je doživel nekaj nerodnih zaključkov. Pri tem lahko izpostavim ameriški primer »*vote or die*« (»voli ali umri«), pri katerem so v času ameriških predsedniških volitev leta 2004 novačili zvezde rap glasbe. Namen je bil angažiranje mladih za prihod na volišče s precej nepremišljenim in nerodnim sporočilom. Primer je svojo obravnavo dočakal tudi v satirični animirani seriji South Park. Drug primer je razgaljena ameriška starleta Jessica Alba, ki je mlade Američane pomanjkljivo oblečena nagovarjala, naj gredo na volišča. Obstaja še vrsta drugih primerov, na primer fotosrečanja politikov z mladostniškimi ikonami in tako dalje.

Tudi pri teh ekscesih obstajajo elementi partikularnih interesov, čeprav so bili nekateri usmerjeni v politično angažiranje mladih za namen krepitev demokracije. Podobno je s strategijo izobraževanja. V Sloveniji je v šolah obstajala strategija nacionalne vzgoje, ki naj bi obravnavala tudi delovanje demokratičnega sistema. Od takrat, ko je bila tema aktualna, se danes o njej malo govori. Strategijo izobraževanja je za neučinkovito označil Farthing (2010) na primeru Avstralije. Največji problem verjetno predstavlja dejstvo, da je za učence to le še ena šolska obremenitev. Poleg tega avtor (2010) omenja dolgočasno »odraslocentrično« pridiganje, ki mladostnikov ne zanima. Če ideja vzgajanja in izobraževanja v demokratičnem duhu in o delovanju demokratičnega sistema ni neučinkovita že *vneprej*, to lahko postane zaradi načina predstavljanja tematike mladim generacijam.

Sliki 4.7, 4.8: Primera promoviranja politične participacije med mladimi, ki sta bila večkrat označena za netaktna in nepotrebno nasilna

Vir: Google Images (2006).

Teorija, ki zagovarja mladostnike kot politično skupino, se prvenstveno navezuje na novo nastajajoče oblike družbenega angažiranja in participacije. Vzroke za zavračanje tradicionalne ideje demokracije, na primer volitev in referendumov, pri mladini vidijo tudi v »odraslocentričnem« pogledu. Tradicionalne teorije pogosto obravnavajo apolitičnost mladine kot krivdo mladih, ne pa tudi kot krivdo politike in inštitucij. Namesto tega zagovorniki predstavijo nove oblike politične participacije. Po Farthingu (2010) sodeč, zagovorniki tradicionalne teorije o apolitični mladini težko pojasnjujejo korelacijo med večjim

prostovoljstvom pri mladih in manjšim zanimanjem za politiko. Podobno kot za Avstralijo velja tudi za Slovenijo, saj ima ta med mladimi veliko število prostovoljcev. Nove oblike participacije se nanašajo pretežno na uporabo informacijsko-komunikacijskih tehnologij: bojkot določenih izdelkov oziroma korporacij zaradi domnevno neetičnega početja na omrežju Facebook je le eden izmed primerov političnega delovanja med mladimi. Prav tako je treba kritično gledati na fiksacijo tradicionalistov z volilno udeležbo. Avtor (2010) gleda na klasično teorijo nepolitične mladine kot na redukcijo in poenostavitev na »pro et contra« stališča, zato predlaga novo konceptualizacijo: *»radikalno apolitičnost med mladostniki«*.

Da bi preprosto predlagali [teorijo], da so mladi ljudje politični v novih oblikah, zanika kritično transformacijo, ki se dogaja pri udejstvovanju mladih ljudi. Prav tako spregleda in omalovažuje aktivno zavračanje tradicionalne politike pri mladostnikih. Mladi se usmerjajo stran od politike, ne samo sodelujejo v novih oblikah. Tovrstno zavračanje se mora upoštevati (Farthing 2010, 188)

Radikalna teorija predstavlja nove agende, nove sfere moči in nove oblike udejstvovanja, vključno z najpomembnejšo močjo: *»da ne narediš nič«*. Avtor po Beck (2001) povzame, da je pri mladini zavračanje politike metoda za soočanje s svobodo v družbi tveganja. Mladostniki so pesimistični in kritični do tega, ali država lahko kaj spremeni, zato je njihov politični interes precej bolj individualiziran in usmerjen v posamične cilje.

Seveda je pri tem pomembno poudariti, da mladostniki niso homogena skupina, zato teh teorij ne smemo preveč posplošiti. Dvomljivo je tudi, kako bi se mladostniki odzvali, če bi tradicionalno politiko »zapakirali« v spletno okolje »Web 2.0«. Sploh če bi bila posredovana tematika enako tradicionalna (strankarska). Tehnološki vidik pristopa do mladih je v tem primeru zelo pomemben, vendar pa so še bolj pomembne same tematike, ki bi morale zanimati mlade ljudi. Poleg tega pa jim bi bilo najprej treba povrniti zaupanje v delovanje demokracije.

Condor in Gibson (2007) sta na populaciji belih mladostnikov (18–24 let) v Veliki Britaniji raziskovala vključenost te populacije v politiko in prišla do zaključkov, da je mladina apatična in neangažirana. Strukturni intervjuji so pokazali še nižjo stopnjo pripravljenosti za formalne oblike političnega vključevanja, kot so kazali rezultati v predhodnih anketnih raziskavah (Condor in Gibson 2007, 122). Pogost argument, ki bi ga lahko aplicirali tudi na slovensko

mladino, je to, da mladi menijo, da njihov glas ne pomeni kaj dosti in da je povsem vseeno, katera stranka sedi v vladi. Morda bi lahko trdil da tovrstni argumenti ne resonirajo samo pri mladini, temveč v celotni družbi. Toš zapiše, da se v Sloveniji pogled na politične stranke izraža predvsem kot nezaupanje (Toš 1998). Mladostniki torej izražajo dvom o učinkovitosti politike na splošno. Vzroke za to lahko iščemo v več izvorih. V:

- a) dejanskih izkušnjah z upravnimi organi oziroma soočanju s posledicami političnih odločitev na lastni koži,
- b) vplivu množičnih medijev.

Množični mediji poročajo pretežno le o negativnih posledicah političnih odločitev. Pojavi se le malo medijsko odmevnih novic o uspehih slovenske politike. V zadnjem času med slednje lahko štejmo postavitev dvojezičnih tabel na avstrijskem Koroškem, vendar je bila tudi ta novica kmalu zasenčena z vestmi o neuspešnem soočanju s finančno krizo, propadajočimi podjetji, neuspešnimi reformami, potencialnim predčasnimi volitvami, korupcijo, nepotizmom in klientelizmom, nejasnim izvorom bogastva nekaterih politikov in tako dalje. Opisano ni nikakršen zagovor neuspešne in neučinkovite državne politike, temveč uvod v spoznanje, da so mediji za večino mladih ljudi edini vpogled v delovanje političnih institucij in da se v medijski produkciji negativne vsebine prodajajo veliko bolje kot pozitivne.

Mladi ljudje oziroma celotna populacija je torej soočena z vsakdanjo politiko v pretežno negativni luči. Luengo in Maurer (2009) upoštevata to dejstvo, vendar hkrati opominjata, da informacije v množičnih medijih ne glede na njihov ton izobrazujejo državljane. V njuni raziskavi, v kateri sta proučevala vpliv množičnih medijev na politično zavzetost državljanov EU, sta testirala korelacije med spremenljivkama »zaupanje v nacionalni parlament« in izpostavljenost političnim tematikam v medijih (sestavljena iz dveh spremenljivk, ena je merila izpostavljenost na televiziji, druga v tiskanih medijih). Splošne ugotovitve so bile, da obstajajo značilne razlike med proučevanimi državami. V razvitih državah zahodne in severne Evrope je zaupanje v parlament višje kot v državah južne Evrope. Na dnu lestvice se pojavljajo države vzhodne Evrope (nove članice), vključno s Slovenijo, čeravno slednja po zaupanju v parlament izstopa iz svoje skupine, saj ima isto oceno kot Velika Britanija (4.2 na 10-stopenjski lestvici, Poljska ima na primer vrednost 2.7). Še pomembnejša ugotovitev je, da dolgotrajno negativno portretiranje politike v medijih vodi do nezadovoljstva s politiko in obratno. Avtorja primer severnoevropskih držav in njihovega relativnega zadovoljstva z delovanjem parlamenta pojasnjujeta s pozitivno predstavitvijo politike v množičnih medijih.

Medijski vidik je tu umeščen zgolj za razmislek, saj vpliva tako na specifično (mlado) kot splošno populacijo. Vsekakor so množični mediji pomemben, če ne najpomembnejši element pri ustvarjanju javnega mnenja. Njihovo poročanje ima močan vpliv na mnenja in poglede slehernika. Po drugi strani imajo mediji moralno odgovornost poročati o nepravilnem ali celo koruptivnem delovanju inštitucij in posameznikov. Že iz zgodovinske perspektive vemo, da mediji niso služili samo kot vir informiranja, temveč tudi indoktrinacije. Mladi ljudje so le stežka neposredno udeleženi pri vsakodnevem funkcioniranju demokracije, razen skozi množične medije, preko katerih najpogosteje gledajo polome in slabe plati državne ureditve. Tako je morda ena izmed poti za večjo družbeno angažiranost mladih informiranje z raznovrstnih virov in kritična distanca do prebranega in videnega, kar pa zahteva sredstva (čas), ki najpogosteje niso na voljo.

4.3.1 Rezultati raziskave: vprašanje mladostniške (anti)političnosti

Ker je bila starostno populacija v vzorcu razporejena neenakomerno: 56,4 % respondentov je spadalo v skupino od 21 do 30 let (le trije respondenti so bili stari manj kot 20), medtem ko je bilo v ostalih kategorijah (31–45, 46–60, 60–80 let) 43,6 % vseh anketirancev (v kategoriji več kot 81 let ni bilo respondentov), sem rekodiral spremenljivko starost, tako da je beležila osebe, stare od pod 20 let do 30 let (»mlajši«), in osebe, starejše od 31 do 80 let (»starejši«), in nato med njimi primerjal razlike glede na nekatere spremenljivke s programom Crosstabs. Statistične razlike glede na starost respondentov so se pojavile pri spremenljivkah, predstavljenih v tabeli 4.3.

Tabela 4.3: Primerjava spremenljivke »v preteklem letu se pridružil spletni skupini (npr. Facebook skupini), ki je imela družbenopolitični cilj« med starostnima skupinama

			V zadnjem letu sem se na spletu: pridružil/-a skupini (npr. Facebook skupini), ki je imela družbenopolitični cilj na lokalni ali globalni ravni (npr. »Postonjska jama je naša«, »Bojkotirajte izdelke xxx korporacije«, »15O – Occupy Ljubljana«)		
			Da	Ne	Skupaj
Starost (Mladi/Stari)	Pod 20 do 30 let	Število	15	37	52
		% znotraj skupine "Pod 20 do 30 let"	28,8 %	71,2 %	100,0 %
	Od 31 do 80 let	Število	2	37	39
		% znotraj skupine "Od 31 do 80 let"	5,1 %	94,9 %	100,0 %
Skupaj			17	74	91
			18,7 %	81,3 %	100,0 %

Čeprav se je spletnim skupinam, ki so imele družbenopolitični cilj, pridružilo relativno majhno število ljudi v obeh starostnih skupinah, pa je iz zgornje tabele očitno, da se je v razmerju tovrstnim skupinam pridružilo več mladih ljudi (starih od pod 20 do 30 let) kot pa starejših (starih 31–80 let). Hi-kvadrat test je pokazal statistično signifikanco 0,005 (dvostransko) pri vseh izpolnjenih pogojih, Cramerjev koeficient pa vrednost 0,301. Pri tveganju, ki ni večje od 5 %, lahko trdim, da na vzorcu obstaja (srednje) močna povezava med starostjo respondentov in pridruževanju družbenopolitičnim skupinam na spletu.

Glede na starost sem statistične razlike ugotovil še pri dveh spremenljivkah iz prvega vprašanja: med mladimi ljudmi je večji odstotek (znotraj vzorčne populacije mladih) podpisal spletno peticijo kot pri vzorčni populaciji starejših.

Tabela 4.4: Primerjava spremenljivke »v preteklem letu podpisal spletno peticijo« glede na starostno skupino

			V zadnjem letu sem na spletu: podpisal/-a spletno peticijo ali pobudo (vsaj eno), ki se je navezovala na družbeno vprašanje.		Skupaj
			Da	Ne	
Starost (Mladi/Stari)	Pod 20 do 30 let	Število	28	23	51
		% znotraj skupine "pod 20 do 30 let"	54,9 %	45,1 %	100,0 %
	Od 31 do 80 let	Število	9	31	40
		% znotraj skupine "od 31 do 80 let"	22,5 %	77,5 %	100,0 %
Skupaj			37	54	91
			40,7 %	59,3 %	100,0 %

Pri izpolnjenih pogojih je bila vrednost hi-kvadrat testa 0,002, Cramerjev koeficient pa 0,372. S tem lahko trdim, da je med starejšo in mlajšo populacijo v vzorcu pri 2 % tveganju občutna (močna) statistična razlika glede na kriterij podpisovanja spletnih peticij.

Enako lahko trdim še glede spremenljivke, ki je merila sodelovanje pri razpravah o družbenem in političnem dogajanju na forumih, blogih ali medijskih straneh. Tudi v tem primeru obstaja statistična razlika med mlajšo in starejšo populacijo v vzorcu.

Tabela 4.5: Primerjava spremenljivke »v preteklem letu sem razpravljaj o družbenem in političnem dogajanju« glede na starost

			V zadnjem letu sem na spletu: sodeloval/-a pri razpravah o družbenem ali političnem dogajanju na forumih, blogih ali medijskih straneh (npr. 24ur.com, rtvslo.si).		
			Da	Ne	Skupaj
Starost (Mladi/Stari)	Pod 20 do 30 let	Število	30	23	53
		% znotraj skupine "Pod 20 do 30 let"	56,6 %	43,4 %	100,0 %
	Od 31 do več kot 80 let	Število	12	28	40
		% znotraj skupine "Od 31 do 80 let"	30,0 %	70,0 %	100,0 %
Skupaj			42	51	93
			45,2 %	54,8 %	100,0 %

V zgornjem primeru so ob merjenju statistične značilnosti izpolnjeni vsi pogoji, moč povezave pa je pri 5 % statističnem tveganju (dvostransko) srednja (0,265).

V zgornjih primerih gre za tri spremenljivke oziroma kriterije, ki se razlikujejo glede na vzorčno populacijo. Pri ostalih štirih spremenljivkah prvega vprašanja, zapisanih spodaj, ni statistično značilnih razlik:

- v preteklem letu sem s pomočjo spleta predlagal spremembo zakonodaje,
- v preteklem letu sem predlagal spremembo v skupnosti,
- v preteklem letu sem s pomočjo spleta komuniciral z izvoljenimi predstavniki,
- v preteklem letu sem opravil storitev preko e-uprave.

Razlike glede na zgornje kriterije si lahko razlagamo s tem, da je za mlade ljudi značilno, da bodo bolj pogosto kot starejša populacija razpravljali na forumih, se pridruževali Facebook skupinam in podpisovali spletne peticije, saj imajo do tovrstnih servisov dostop oziroma vedo za njihov obstoj. Iz zgornjih rezultatov ne morem sklepati, da starejšo populacijo v vzorcu ne zanima tovrstna oblika družbenopolitične angažiranosti na spletu. V tem primeru gre torej lahko za starostno obliko digitalnega razkoraka.

4.3.2 Zaupanje mladih v politični sistem

Glede na spremenljivko, ki je merila zaupanje v politični sistem v Sloveniji (»Zaupam političnemu sistemu Slovenije«) na petstopenjski lestvici (»se sploh ne strinjam«, »se ne strinjam«, »niti/niti«, »se strinjam«, »se zelo strinjam«) ni opaziti statističnih razlik med vzorčno populacijo mlajših in starejših. Značilna pa je splošna nizka stopnja zaupanja v politični sistem.

Tabela 4.6: Primerjava starostnih skupin glede na tri spremenljivke, ki merijo zaupanje v politični sistem

Starost (mladi/stari)		Zaupam v politični sistem Slovenije.	V Sloveniji bi želel več neposredne demokracije.	Mladi ljudje v Sloveniji so družbeno in politično brezvoljni.
Pod 20 do 30 let	Povprečje	2,15	3,71	3,60
	N	53	51	52
Od 31 do več kot 80 let	Povprečje	2,05	4,10	3,75
	N	39	40	40
Total	Povprečje	2,11	3,88	3,66
	N	92	91	92

Celotna vzorčna populacija izkazuje visoko stopnjo nezaupanja v politični sistem. Povprečna ocena 92 anketirancev v obeh starostnih skupinah je 2,11 (od 5). Podobno lahko opazimo še pri ostalih dveh spremenljivkah, ki se nanašata na zaupanje v politični sistem: »V Sloveniji bi želel več neposredne demokracije« in »Mladi ljudje v Sloveniji so družbeno in politično brezvoljni«.

Nekoliko višje povprečje se pojavi pri vprašanju, ali bi v Sloveniji želeli več neposredne demokracije, kjer se starejša vzorčna populacija s tem bolj strinja (4,10 v primerjavi z 3,71 pri mlajši populaciji na lestvici 1–5), vendar je povprečje pri obeh skupinah visoko. Obe starostni skupini se strinjata, da so mladi ljudje družbenopolitično relativno brezvoljni. Tako stališče je posebej zanimivo za mlado skupino, saj svoje vrstnike dojemajo kot družbeno slabo angažirane in nezainteresirane.

4.3.3 Sklep raziskovalnega poglavja: vprašanje mladostniške (anti)političnosti

Statistične razlike med starejšo in mlajšo populacijo so se pojavile pri treh od sedmih spremenljivk, ki merijo družbenopolitično angažiranost na spletu v preteklem letu. Pri tem so mladi ljudje v vseh treh primerih bolj angažirani: proporcionalno (upoštevajoč velikost obeh vzorčnih populacij) se je več mladih ljudi pridružilo spletnim skupinam, ki imajo družbeni cilj, več razpravljajo o družbenih in političnih zadevah na forumih ali blogih, več pa jih je tudi podpisalo spletno peticijo. Te razlike lahko pojasnjujem z mladostniško seznanjenostjo s spletom (poznavanje socialnih omrežij in drugih servisov) v primerjavi s starejšo populacijo in ne nujno z željo mladih ljudi za višjo raven angažiranosti v primerjavi s starejšo vzorčno populacijo.

Pri ostalih štirih spremenljivkah, ki merijo družbenopolitično angažiranost na spletu ni nobenih razlik med vzorčnima populacijama. Prav tako ni statističnih razlik pri zaupanju v politični sistem. Pri obeh skupinah je stopnja zaupanja namreč izjemno nizka. Vzorčna populacija v obeh starostnih skupinah bi želela višjo stopnjo neposredne demokracije v Sloveniji, prav tako pa obe populaciji mladostnike v Sloveniji dojemata kot nezainteresirano skupino za družbenopolitično angažiranje, čeprav se je na vzorčni populaciji mladih izkazalo, da so angažirani vsaj toliko kot starejša vzorčna populacija.

Sodeč po raziskavi, ki je značilna za vzorčno populacijo (ne pa za celotno populacijo, torej vse uporabnike spleta v Sloveniji), ne morem trditi, da je mlada populacija manj pripravljena ali manj angažirana za družbenopolitično akcijo kot starejša vzorčna populacija.

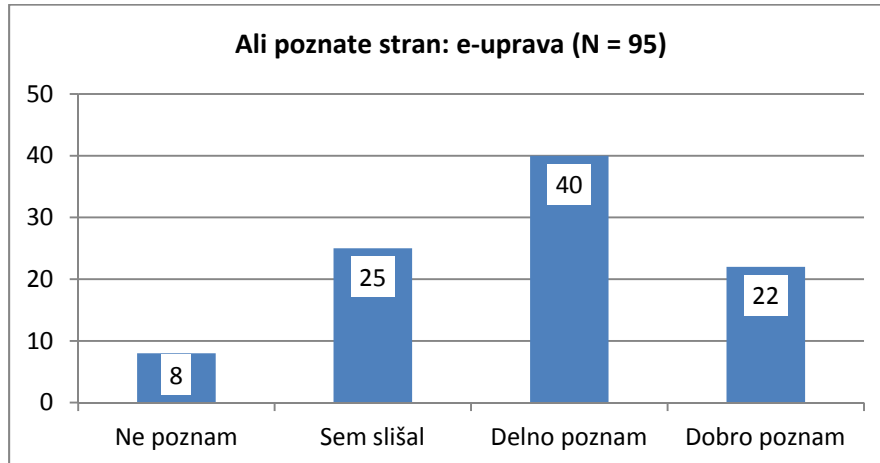
4.4 Seznanjenost uporabnikov s servisi za elektronsko participacijo v Sloveniji

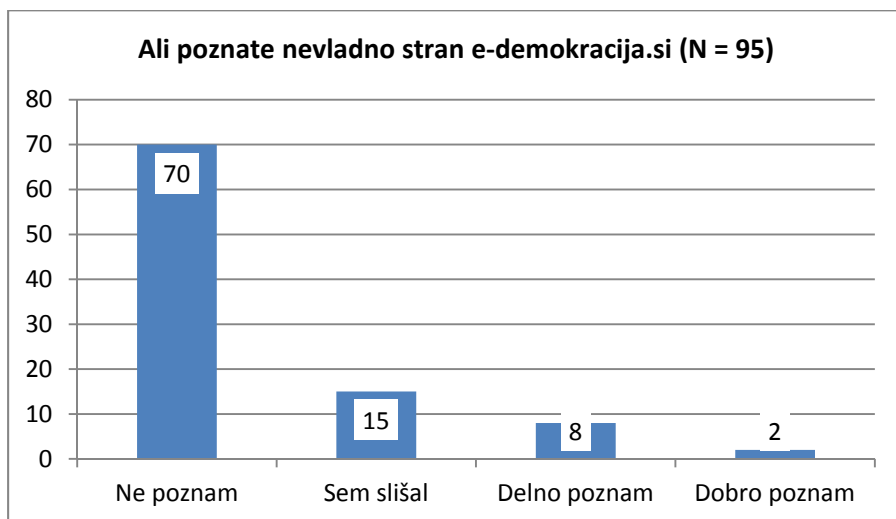
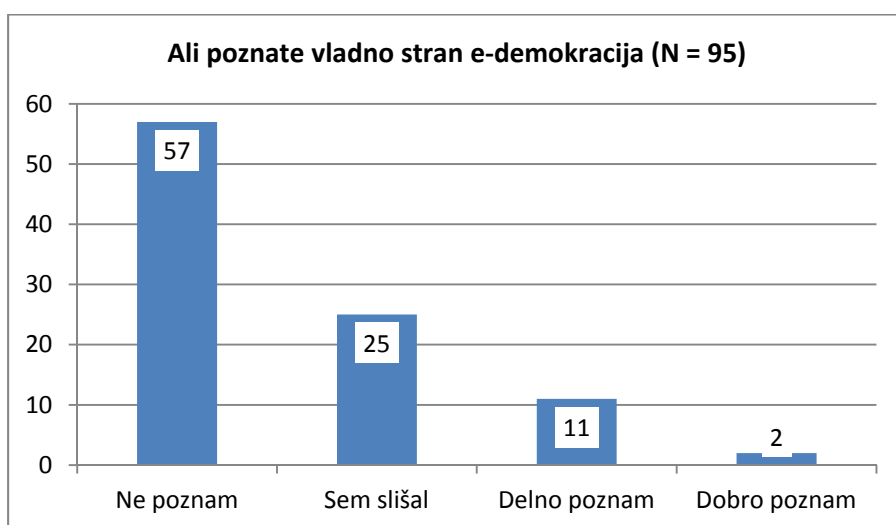
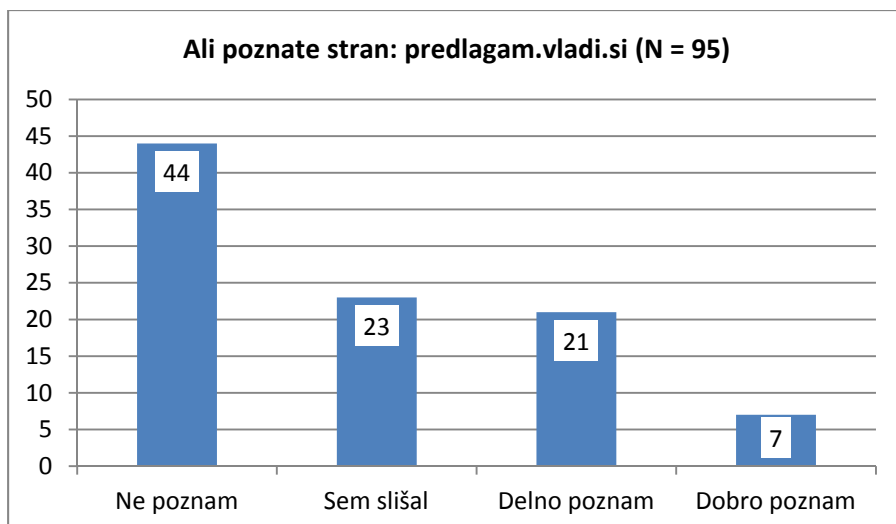
V anketi sem anketirance spraševal tudi po seznanjenostjo s štirimi servisi oziroma spletnimi stranmi, ki si za cilj postavljajo bodisi večjo seznanjenost državljanov z elektronsko participacijo in krepitevijo elektronske demokracije v Sloveniji ali pa ponujajo različne oblike elektronske participacije državljanom. Poznavanje je merjeno s štiristopenjsko lestvico (*»ne poznam, sem slišal, delno poznam, dobro poznam«*), pri čemer sta zadnji dve možnosti odprli možnost odgovarjanja na vprašanje, kako ocenjujejo uporabnost spletne strani, za katero so odgovorili, da jo delno ali dobro poznajo.

Štiri spletne strani oziroma servisi so:

- E-uprava (e-uprava.gov.si/e-uprava) je vladna stran, ki ponuja storitve elektronske uprave. Državljanom lahko poenostavi upravne postopke, če so ti digitalizirani.
- [Predlagam.vladi.si](http://predlagam.vladi.si) je vladna spletna stran, na kateri uporabniki spleta lahko predlagajo nove zakone ali spremembe v zakonodaji: *“Projekt predlagam.vladi.si je del širših naporov za vključitev prebivalcev v procese oblikovanja vladnih politik in ukrepov“* (predlagam.vladi.si, 2011).
- Vladna stran e-demokracija (<http://e-uprava.gov.si/e-uprava/edemokracija.euprava>) ponuja možnost komuniciranja z izvoljenimi predstavniki. Uporabnik lahko tudi predlaga spremembe predpisov in dostopa do informacij o demokratičnih procesih.
- Nevladna stran e-demokracija.si se predstavlja kot »informatijska točka za vse, povezano s spletom in politiko. Na spletni strani ponujajo novice na temo elektronske participacije, intervjuje s politiki, v mesecu novembru pa so organizirali konferenco na temo elektronske demokracije.

Slike 4.9, 4.10, 4.11 in 4.12: Seznanjenost uporabnikov spleta s štirimi servisi za e-participacijo

Z izjemo e-uprave imajo ostale tri strani nizko ali zelo nizko raven prepoznavnosti. Za nevladno stran e-demokracije je to pojasnljivo z dejstvom, da ne gre za vladno stran oziroma spletno stran, kjer bi državljani lahko v večji meri sodelovali pri odločitvenih procesih, saj je

njena vsebina prvenstveno namenjena ozaveščanju, medtem ko gre pri straneh predlagaj.vladi.si in vladni strani e-demokracije za servisa, kjer državljani lahko izkažejo zanimanje za spreminjanje zakonov, predpisov ali kontaktirajo z izvoljenimi predstavniki in jim pri tem razkrijejo probleme ter predstavijo njihove poglede o rešitvah.

Po drugi strani je seznanjenost s stranjo e-uprava (e-uprava.gov.si) na relativno visoko ravni. Kar 64,6 % vzorčne populacije delno ali dobro pozna to spletno stran oziroma servis. To lahko pojasnjem z domnevo, da so do spletne strani dostopale osebe, ki so morale opraviti upravni postopek, denimo registrirati svoje podjetje ali urediti otroški dodatek.

Glede na izkazano voljo za elektronsko participacijo je prepoznavnost sredstev za te oblike participacije med vzorčno populacijo na nizki stopnji. Naj ob tem spomnim, da je okoli 50 % anketirancev odgovorilo, da bi najbrž ali definitivno dali predlog za nov zakon ali spremembo zakonodaje, okoli 40 % pa jih bi definitivno ali najbrž kontaktiralo izvoljene predstavnike.

Pri ocenjevanju uporabnosti spletnih strani in servisov na lestvici od 1 do 5 (*»slabo, zadostno, povprečno, dobro, odlično«*) je bila stran e-uprave na osnovi šestdesetih respondentov ocenjena z oceno (povprečjem) 3,15, stran predlagam.vladi.si pa na osnovi petindvajset respondentov z oceno 2,85. Anketiranci oba spletna servisa vrednotijo z ocenami, ki se gibljejo okoli vrednosti povprečno. Zaradi pomanjkanja ustreznih respondentov (tistih, ki strani poznajo) ne morem ocenjevati dojemanja uporabnosti ostalih dveh strani.

Glavna ugotovitev poglavja je to, da vzorčna populacija ne prepozna sredstev oziroma spletnih lokacij, kjer se bi lahko vključevali v procese oblikovanja vladnih politik in ukrepov. Servisa predlagam vladi in e-demokracija bi torej morala biti bolje promovirana med uporabniki spleta.

5 ZAKLJUČNA BESEDA IN POVZETEK IZSLEDKOV

V uvodnih delih diplomskega dela sem preučeval vplive sodobnih tehnologij, še posebej spleta, na družbenopolitično participacijo. Posameznik izredno lahko izraža svoja mnenja s pomočjo spleta in na ta način lahko ta mnenja zazna veliko število drugih uporabnikov spleta. Poleg tega splet lahko stimulira mobilizacijo za doseganje družbenopolitičnih ciljev zunaj virtualnega sveta, saj omogoča lažje razširjanje informacij, distribucijo raznovrstnih promocijskih materialov, koordinacijo različnih dogodkov ter oblik organiziranja in drugo. Posamezniki na spletu lažje najdejo somišljenike, s katerimi si delijo poglede in ideje, poleg tega pa lahko splet nudi lažje izražanje volje družbenim skupinam, ki bi bile zaradi različnih okoliščin deprivilegirane.

Države in njene inštitucije lahko naredijo veliko za razvoj elektronske participacije med njihovimi državljani, po drugi strani pa splet posameznikom in družbenim skupinam omogoča angažiranje za družbenopolitične cilje mimo državnih inštitucij in pravnoformalnih omejitev, ki jih lahko predstavlja država. Posamezniki iz različnih okolij se lahko organizirajo proti tistemu, kar smatrajo za moteče, nepravilno ali nepravilno, ne glede na to, v kateri državi živijo.

Z naraščajočo prodornostjo interneta se je potencial za družbenopolitično angažiranje s pomočjo spleta še povečal. Tako denimo aplikacije Web 2.0 že same po sebi slonijo na množičnem urejanju vsebin (pomislimo na Wikipedijo) in medsebojnem sodelovanju. Poleg tega so aplikacije postale enostavne za uporabo, posameznik pa ne potrebuje pravzaprav nič ali zelo malo tehničnega znanja za urejanje vsebin, kar lahko poveča število pobud za različne družbenopolitične cilje. Naslednja, zaenkrat še bolj hipotetična faza v razvoju spleta, semantični splet, bo verjetno omogočila še višjo stopnjo participacije z razvrščanjem mnenj in izoblikovanjem podobe javnega mnenja skozi računalniško mediacijo.

V prvih treh odstavkih v zaključku sem nekajkrat uporabil izraze »lahko«, »verjetno« in »potencialno«, kar izhaja iz dejstva, da splet *lahko* omogoča vse naštetu, torej ima v sedanji fazi razvoja ogromen potencial za družbenopolitično angažiranje, v prihodnosti bo imel pa še večjega. Vendar to ni vprašanje ali cilj, ki sem si ga zastavil v diplomski nalogi. Moj namen je bil ugotoviti, koliko slovenski uporabniki dejansko uporabljajo splet za doseganje

družbenopolitičnih ciljev, ali imajo željo to početi v prihodnosti oziroma ali v spletu vidijo potencial za doseganje kolektivnih ciljev.

V ta namen sem izvedel spletno anketo, v kateri so sodelovali 103 uporabniki spleta. Anketo sem promoviral na forumih, socialnih omrežjih, z elektronsko pošto in neposrednim oglaševanjem. Zaradi strukture vzorčne populacije in načina vzorčenja rezultatov ne morem posplošiti na celotno populacijo (vse uporabnike spleta v Sloveniji), vendar mislim, da raziskava vseeno odstira vpogled v zanimive izsledke na temo elektronske participacije v Sloveniji.

Anketiranci so izkazali visoko stopnjo skrbi za probleme v državi, tudi če se jih ne tičejo osebno, poleg tega se jih večina ne strinja z izjavo, da spleta nočejo uporabljati za kolektivne cilje. Izkazali so tudi visoko stopnjo zaupanja v splet kot medij, s katerim lahko naredijo veliko dobrega za skupnost, hkrati pa priznavajo, da splet v največji meri uporabljajo za lastno zabavo in užitek.

Pri vprašanju, koliko dejansko uporabljajo splet za družbenopolitične cilje, ki so v primeru ankete zajemala dejanja, kot so podpisovanje spletnih peticij, pridruževanje skupinam (denimo Facebook skupinam), ki imajo različne družbenopolitične cilje, predlaganje sprememb v skupnosti s pomočjo spletnih servisov, predlaganje sprememb v zakonodaji in komuniciranje z izvoljenimi predstavniki ter razpravljanje o družbenih in političnih temah, se je izkazalo, da je pri večini od zgoraj opisanih dejanj dejanska angažiranost precej nižja, kot bi namigoval pozitiven odnos anketirancev do potencialov spleta.

Na eni strani je torej zaznati visoko stopnjo zaupanja v splet in visoko stopnjo skrbi za dogajanja v državi, hkrati pa (sorazmerno s tem) nižji dejanski vložek za udeleževanje ciljev s pomočjo spleta. To lahko delno pojasnim s tem, da večina anketirancev ni seznanjena s sredstvi, ki jih oblast ponuja za elektronsko participacijo. Le tretjina vprašanih pozna vladno spletno stran, kjer lahko predlagajo nov zakon ali drug predpis oziroma spremembo zakonodaje (predlagam.vladi.si). Le dobrih dvanajst odstotkov pa jih ve, da lahko preko vladnega portala e-demokracija komunicirajo z izvoljenimi predstavniki. Pri tem je zanimivo, da je več kot polovica vprašanih odgovorila, da najbrž bi ali pa zagotovo bi predlagali spremembo zakonodaje, približno štiri desetine vprašanih pa najbrž ali zagotovo bi komunicirali z izvoljenimi predstavniki.

Anketiranci izkazujejo visoko stopnjo nezaupanja v politični sistem v Sloveniji, saj bi ga na lestvici od ena do pet ocenili z oceno zadostno (2). Hkrati velja poudariti, da njihovo nezadovoljstvo s političnim sistemom statistično ne vpliva na njihovo voljo in pripravljenost za družbenopolitično angažiranje s pomočjo spleta v prihodnosti.

Posebej sem preverjal odnos mladih ljudi, ki so večji uporabniki novih tehnologij (*prosumerji*), do političnega sistema in njihovo raven angažiranosti s pomočjo spleta v primerjavi s starejšo populacijo. Ugotovil sem, da ni razlik v zaupanju v politični sistem. Tako pri mladih (od pod 18 do 30 let) kot pri starejših anketirancih (od 31 do več kot 80 let) je stopnja zaupanja podobno nizka. Glede dejanske angažiranosti se je na vzorčni populaciji izkazalo, da je bolj verjetno, da bodo mladi podpisovali spletne peticije kot starejša populacija, prav tako je bolj verjetno, da se bodo pridružili spletni skupini, ki ima določen družbenopolitični cilj. Zanimivo je, da v vzorčni populaciji sorazmerno višji odstotek mladih na spletu razpravlja o družbenih in političnih vprašanjih kot starejša populacija. Zavrtni moram teorijo, da so mladi manj družbenopolitično dejavni kot starejši, vendar hkrati ne morem trditi obratno (da so mladi bolj angažirani kot starejši), saj bi bilo pravilneje, če bi izsledke pojasnil z digitalnim razkorakom (starejša populacija na primer ne ve za obstoj družbenopolitičnih skupin na socialnih omrežjih, ker na socialnih omrežjih ni prisotna).

Za konec bom še enkrat navedel hipoteze, ki sem jih postavil na začetku raziskave:

1. Družbenopolitično angažiranje s pomočjo spleta v Sloveniji obstaja le na nizki ravni.
2. Družbenopolitično angažiranje s pomočjo spleta za uporabnike v Sloveniji ni prioriteta.
3. Uporabniki spleta v njem ne vidijo potenciala za opolnomočenje.

Čeprav lahko potrdim prvo hipotezo, moram drugo in tretjo ovreči. Sodeč po raziskavi, je imela vzorčna populacija visoko stopnjo zaupanja v splet kot medij za doseganje kolektivnih ciljev, prav tako pa je izkazovala relativno visoko raven pripravljenosti za družbenopolitično delovanje s pomočjo spleta (česar po dejanskih vzorcih uporabe ne morem zagotovo trditi, da je to prioriteta). Eno od očitnih spoznanj, ki se pojavi pri preučevanju razlik med potencialno in dejansko angažiranostjo, je slaba seznanjenost anketirancev z vladnimi servisi za elektronsko participacijo. Sodeč po raziskavi, bi morala biti vsaj dva vladna portala (e-demokracija in predlagam.vladi.si) bolje promovirana med uporabniki spleta.

6 LITERATURA

- Anduiza, Eva, Aina Gallego in Marta Cantijoch. 2009. Political Participation and the Internet. *Information, Communication & Society* 12 (6): 860-878
- Berners-Lee, Tim. 1999. *Weaving the Web*. San Francisco: HarperOne.
- Condor, Susan in Stephen Gibson. 2007. »Everybody's entitled to Their Own Opinion«: Ideological dilemmas of Liberal Individualism and Active Citizenship. *Journal of Community & Applied Social Psychology* 17: 115–140.
- Dean, Dwight. 1960. Alienation and Political Apathy. *Social Forces* 38 (3): 185–189.
- Elcock, Howard. 2011. Citizenship and the public interest throughout the ages: pointers to a new politic?. *Policy & Politics* 39 (2): 187–202.
- Farthing, Rys. 2010. The politics of youthful antipolitics: representing the »issue« of youthful participation in politics. *Journal of Youth Studies* 13 (2): 181–195.
- Hilbert, Martin. 2009. The Maturing Concept of E-democracy: From E-voting and Online Consultations to Democratic Value Out of Jumbled Online Chatter. *Journal of Information Technology & Politics* 6: 87–110.
- Hofstede, Geert. 1994. *Cultures and organizations: software of the mind : intercultural cooperation and its importance for survival*. London: HarperCollins
- Luengo, Oscar G. in Marcus Maurer. 2009. A Virtuous Circle for All? Media Exposure and Political Trust in Europe. *CONfines* 5 (9): 39–48.
- Stanford Encyclopedia of Philosophy. 2005. *Methodological Individualism*. Dostopno prek: <http://plato.stanford.edu/entries/methodological-individualism/> (14. december 2011).
- Oblak, Tanja. 2003. *Izzivi e-demokracije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Stirner, Max. 1907. *The Ego and It's Own*. London: Rebel Press.
- Tönnies, Ferdinand. 1999. *Skupnost in družba*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Toš, Niko. 1999. *Zaupanje Slovencev v demokratični sistem*. Ljubljana: Liberalna Akademija.
- Valtenbergs, Visvaldis in Dace Aizstrauta. 2008. Individualized forms of internet political participation: The case of Latvian online activism and populist electronic democracy. *ICTE in Regional Development* 1: 1–9.
- O'Reilley. 2005. *What is Web 2.0*. Dostopno prek: <http://oreilly.com/web2/archive/what-is-web-20.html> (14. december 2011).

7 PRILOGI

PRILOGA A: Povzetek analize

Q1	V zadnjem letu sem na spletu zunaj službene dolžnosti							
	Podvprašanja	Odgovori			Veljavni	Št. enot	Povprečje	Std. odklon
		Da	Ne	Skupaj				
Q1a	podpisal/-a spletno peticijo ali pobudo (vsaj eno), ki se je navezovala na družbeno vprašanje.	41 (38,3 %)	64 (59,8 %)	107 (100,0 %)	107	243	1,61	0,49
Q1b	opravil/-a storitev prek strani e-uprave (npr. vlogo za pridobitev otroškega dodatka idr.).	32 (29,9 %)	75 (70,1 %)	107 (100,0 %)	107	243	1,70	0,46
Q1c	se pridružil/-a skupini (npr. Facebook skupini), ki je imela družbenopolitični cilj na lokalni ali globalni ravni (npr. »Postonjska jama je naša«, »Bojkotirajte izdelke xxx korporacije«, »150 – Occupy Ljubljana«).	20 (18,7 %)	85 (79,4 %)	107 (100,0 %)	107	243	1,81	0,39
Q1d	sodeloval/-a v razpravah o družbenem ali političnem dogajanju na forumih, blogih ali medijskih straneh (npr. 24ur.com, rtvslo.si).	50 (46,7 %)	57 (53,3 %)	107 (100,0 %)	107	243	1,53	0,50
Q1e	predlagal/-a spremembo zakonodaje (na straneh e-uprava.gov.si ali predlagam.vladi.si).	3 (2,8 %)	104 (97,2 %)	107 (100,0 %)	107	243	1,97	0,17
Q1f	predlagal/-a spremembo v skupnosti (npr. izgradnjo novega semaforja ali prehoda za pešce, denimo v servisu pobude meščanov (za Ljubljano) ali preko komunikacije s predstavnikom).	16 (15,0 %)	91 (85,0 %)	107 (100,0 %)	107	243	1,85	0,36
Q1g	komuniciral/-a z izvoljenimi predstavniki (npr. »kontaktirajte izvoljene predstavnike« na strani e-uprava.gov.si).	7 (6,5 %)	100 (93,5 %)	107 (100,0 %)	107	243	1,93	0,25

* za 107 anketirancev; analiza v jedru diplomske naloge velja za 103 osebe (z analizo sem začel, preden se je anketa iztekla).

Q2	Ali bi (se) v prihodnosti s pomočjo spleta									
	Podvprašanja	Odgovori					Veljavni	Št. enot	Povprečje	Std. Odklon
		Definitivno ne bi	Najbrž ne bi	Najbrž bi	Definitivno bi	Skupaj				
Q2a	udeležil/-a spletnih volitev?	7 (6,7 %)	10 (9,5 %)	41 (39,0 %)	47 (44,8 %)	105 (100,0 %)	105	243	3,22	0,88
Q2b	podpisal/-a peticijo ali pobudo, ki se navezuje na družbena vprašanja?	2 (3,2 %)	18 (28,6 %)	41 (65,1 %)	2 (3,2 %)	63 (100,0 %)	63	243	2,68	0,59
Q2c	znova podpisal/-a peticijo ali pobudo, ki se navezuje na družbena vprašanja?	0 (0,0 %)	1 (2,4 %)	14 (34,1 %)	26 (63,4 %)	41 (100,0 %)	41	243	3,61	0,54
Q2d	dal/-a pobudo za spremembo zakonodaje?	7 (7,0 %)	42 (42,0 %)	38 (38,0 %)	13 (13,0 %)	100 (100,0 %)	100	243	2,57	0,81
Q2e	znova dal/-a pobudo za spremembo zakonodaje?	0 (0,0 %)	0 (0,0 %)	2 (66,7 %)	1 (33,3 %)	3 (100,0 %)	3	243	3,33	0,58
Q2f	dal/-a pobudo za spremembo v skupnosti?	5 (5,7 %)	35 (40,2 %)	35 (40,2 %)	12 (13,8 %)	87 (100,0 %)	87	243	2,62	0,80
Q2g	znova dal/-a pobudo za spremembo v skupnosti?	0 (0,0 %)	0 (0,0 %)	8 (50,0 %)	8 (50,0 %)	16 (100,0 %)	16	243	3,50	0,52
Q2h	opravi storitev preko strani e-uprave?	3 (4,2 %)	13 (18,1 %)	33 (45,8 %)	23 (31,9 %)	72 (100,0 %)	72	243	3,06	0,82
Q2i	znova opravi storitev preko strani e-uprave?	1 (3,1 %)	0 (0,0 %)	4 (12,5 %)	27 (84,4 %)	32 (100,0 %)	32	243	3,78	0,61
Q2j	komuniciral/-a z izvoljenimi predstavniki?	10 (10,4 %)	51 (53,1 %)	26 (27,1 %)	9 (9,4 %)	96 (100,0 %)	96	243	2,35	0,79
Q2k	znova komuniciral/-a z izvoljenimi predstavniki?	0 (0,0 %)	0 (0,0 %)	3 (42,9 %)	4 (57,1 %)	7 (100,0 %)	7	243	3,57	0,53

Q3	Označite, koliko se strinjate z naslednjimi trditvami:										
	Podvprašanja	Odgovori					Veljavni	Št. enot	Povprečje	Std. Odklon	
		Se sploh ne strinjam	Se ne strinjam	Niti/niti	Se strinjam	Se zelo strinjam	Skupaj				
Q3a	V Sloveniji bi želel več neposredne demokracije.	6 (6,2 %)	5 (5,2 %)	14 (14,4 %)	38 (39,2 %)	32 (33,0 %)	97 (100,0 %)	97	243	3,89	1,12
Q3b	V spletu vidim priložnost za to, da bi posamezniki dobili več družbene moči.	2 (2,1 %)	9 (9,3 %)	23 (23,7 %)	46 (47,4 %)	16 (16,5 %)	97 (100,0 %)	97	243	3,68	0,93
Q3c	Mladi ljudje v Sloveniji so družbeno in politično brezvoljni.	2 (2,1 %)	16 (16,5 %)	15 (15,5 %)	44 (45,4 %)	19 (19,6 %)	97 (100,0 %)	97	243	3,65	1,05
Q3d	Slovenska vlada je naredila dovolj, da bi se približala prebivalcem s pomočjo spleta.	18 (18,6 %)	43 (44,3 %)	20 (20,6 %)	10 (10,3 %)	2 (2,1 %)	97 (100,0 %)	97	243	2,30	0,98
Q3e	V politični sistem v Sloveniji zaupam.	34 (35,4 %)	31 (32,3 %)	21 (21,9 %)	9 (9,4 %)	1 (1,0 %)	96 (100,0 %)	96	243	2,08	1,02
Q3f	V zasebnosti (zunaj službe ali šole) splet uporabljam prvenstveno za lastno zabavo in užitek.	2 (2,2 %)	13 (14,0 %)	13 (14,0 %)	34 (36,6 %)	30 (32,3 %)	93 (100,0 %)	93	243	3,84	1,10
Q3g	Državlani lahko s pomočjo spleta naredimo veliko dobrega za državo, v kateri živimo.	2 (2,1 %)	13 (13,5 %)	27 (28,1 %)	35 (36,5 %)	12 (12,5 %)	96 (100,0 %)	96	243	3,47	0,98
Q3h	Za probleme v državi ali skupnosti mi je mar, tudi če se me ne tičejo osebno.	3 (3,1 %)	7 (7,3 %)	14 (14,6 %)	49 (51,0 %)	23 (24,0 %)	96 (100,0 %)	96	243	3,85	0,97
Q3i	Zaradi spleta smo bolj obveščeni, nimamo pa za to nič več družbene moči.	4 (4,1 %)	10 (10,3 %)	12 (12,4 %)	48 (49,5 %)	22 (22,7 %)	97 (100,0 %)	97	243	3,77	1,05
Q3j	Spleta se mi ne ljubi uporabljati za kolektivne cilje (za dobro skupnosti, družbe ali države).	13 (13,4 %)	38 (39,2 %)	27 (27,8 %)	12 (12,4 %)	5 (5,2 %)	97 (100,0 %)	97	243	2,56	1,05

Q4 Ali poznate oziroma ste seznanjeni s spodaj navedenimi servisi oziroma spletnimi stranmi?										
Podvprašanja		Odgovori					Veljavni	Št. enot	Povprečje	Std. Odklon
		Ne poznam	Sem slišal	Delno poznam	Dobro poznam	Skupaj				
Q4a	E-uprava (e-uprava.gov.si/e-uprava)	8 (8,1 %)	27 (27,3 %)	42 (42,4 %)	22 (22,2 %)	99 (100,0 %)	99	243	2,79	0,88
Q4b	Predlagam vladi (predlagam.vladi.si)	46 (46,5 %)	25 (25,3 %)	21 (21,2 %)	7 (7,1 %)	99 (100,0 %)	99	243	1,89	0,98
Q4c	Vladna stran e-demokracija (http://e-uprava.gov.si/e-uprava/edemokracija.euprava).	61 (61,6 %)	25 (25,3 %)	11 (11,1 %)	2 (2,0 %)	99 (100,0 %)	99	243	1,54	0,77
Q4d	Nevladna stran e-demokracija (e-demokracija.si)	74 (74,7 %)	15 (15,2 %)	8 (8,1 %)	2 (2,0 %)	99 (100,0 %)	99	243	1,37	0,72
Q4e	Inštitut za elektronsko participacijo (www.inepa.si).	84 (84,8 %)	11 (11,1 %)	4 (4,0 %)	0 (0,0 %)	99 (100,0 %)	99	243	1,19	0,49

Q5 Kako ocenjujete uporabnost spodaj navedenih strani?											
Podvprašanja		Odgovori						Veljavni	Št. enot	Povprečje	Std. Odklon
		Slabo	Zadostno	Povprečno	Dobro	Odlično	Skupaj				
Q5a	E-uprava (e-uprava.gov.si/e-uprava)	1 (1,6 %)	7 (11,3 %)	36 (58,1 %)	17 (27,4 %)	1 (1,6 %)	62 (100,0 %)	62	243	3,16	0,71
Q5b	Predlagam vladi (predlagam.vladi.si)	2 (8,0 %)	6 (24,0 %)	11 (44,0 %)	6 (24,0 %)	0 (0,0 %)	25 (100,0 %)	25	243	2,84	0,90
Q5c	Vladna stran e-demokracija (http://e-uprava.gov.si/e-uprava/edemokracija.euprava)	0 (0,0 %)	2 (16,7 %)	10 (83,3 %)	0 (0,0 %)	0 (0,0 %)	12 (100,0 %)	12	243	2,83	0,39
Q5d	Nevladna stran e-demokracija (e-demokracija.si)	1 (12,5 %)	1 (12,5 %)	6 (75,0 %)	0 (0,0 %)	0 (0,0 %)	8 (100,0 %)	8	243	2,63	0,74
Q5e	Inštitut za elektronsko participacijo (www.inepa.si)	0 (0,0 %)	0 (0,0 %)	3 (100,0 %)	0 (0,0 %)	0 (0,0 %)	3 (100,0 %)	3	243	3,00	0,00

Q6 Spol					
Odgovori		Frekvenca	Odstotek	Veljavni	Kumulativa
	1 (Ženska)	32	13,2 %	34,4 %	34,4 %
	2 (Moški)	61	25,1 %	65,6 %	100,0 %
Veljavni	Skupaj	93	38,3 %	100,0 %	
	-1 (Ni odgovoril)	5	2,1 %		
	-3 (Prekinjeno)	10	4,1 %		
	-5 (Prazna enota)	135	55,6 %		
Manjkajoči	150	150	61,7 %		
	SKUPAJ	243	100,0 %		

Q7	Koliko ste stari?				
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek	Veljavni	Kumulativa
	1 (do 20 let)	3	1,2 %	3,1 %	3,1 %
	2 (21 do 30 let)	53	21,8 %	54,1 %	57,1 %
	3 (31 do 45 let)	26	10,7 %	26,5 %	83,7 %
	4 (46 do 60 let)	12	4,9 %	12,2 %	95,9 %
	5 (60 do 80 let)	4	1,6 %	4,1 %	100,0 %
	6 (več kot 81 let)	0	0,0 %	0,0 %	100,0 %
Veljavni	Skupaj	98	40,3 %	100,0 %	
	-3 (prekinjeno)	10	4,1 %		
	-5 (prazna enota)	135	55,6 %		
Manjkajoči	145	145	59,7 %		
	SKUPAJ	243	100,0 %		

Povprečje	2,60	Std. Odklon	0,89
-----------	------	-------------	------

Q8	Če imate kakšen komentar ali mnenje na temo ankete ali anketo samo, zapišite spodaj.				
	Odgovori	Frekvenca	Odstotek	Veljavni	Kumulativa
	V principu dobro narejena, vendar meni osebno nezanimiva, ker me politika ne zanima.	1	0,4 %	7,7 %	7,7 %
	Prosim. :)	1	0,4 %	7,7 %	15,4 %
	Vlada naj omeji poslanstvo posameznika le na 2 mandata. Nihče v državnih službah ne bi smel imeti več kot 10-kratnega dohodka, kot je povprečni dohodek v državi.	1	0,4 %	7,7 %	23,1 %
	Babe.	1	0,4 %	7,7 %	30,8 %
	Morda bi bilo dobro tudi vprašanje o politični participaciji v nesplošnem prostoru (npr. način, pogostost participacije) – za primerjavo s spletnim prostorom.	1	0,4 %	7,7 %	38,5 %
	Sam menim, da je elektronska neposredna demokracija zelo perspektivna. Če ni problem, bi želel kakšen tvoj kontakt, me zanima tvoje mnenje. Moj e-mail je xxx@gmail.com.	1	0,4 %	7,7 %	46,2 %
	CARMACK SUX	1	0,4 %	7,7 %	53,8 %
	Na predzadnji strani je težko ocenjevati uporabnost tistih e-storitev, ki jih ne poznaš dobro. Moral bi v navodilu napisati, naj ocenjujejo le tisti, ki imajo s posamezno stranjo nekaj izkušenj.	1	0,4 %	7,7 %	61,5 %
	V zadnjem letu je internet postal poglavitna komunikacija revolucionarnega vrenja. Se bo z različnimi ultrakapitaliziranimi facebooki, googli, twiterji etc. onstran njihove namembnosti – posla – zgodilo, kar se tu in tam zgodi s pištolo in za kar ima angleščina poseben izraz, namreč - backfire?	1	0,4 %	7,7 %	69,2 %
	Dobra anketa, upam da se tudi sam zavzemaš za več vključenosti družbe v in za skupnost.	1	0,4 %	7,7 %	76,9 %
	Super tema. Menim, da so na tem področju možne izboljšave in dvigovanje državljanske aktivnosti. Tudi zato stavim na Viranta. :)	1	0,4 %	7,7 %	84,6 %
	Starejši ljudje ne uporabljajo interneta, pravzaprav so računalniško nepismeni in izločeni iz tega socialnega omrežja, zaradi tega se slabo počutijo, nimajo pa denarja za računalnik, za stroške naročnine itd.	1	0,4 %	7,7 %	92,3 %

	Rezultate ankete/raziskave lahko objaviš tudi na xxx.	1	0,4 %	7,7 %	100,0 %
Veljavni	Skupaj	13	5,3 %	100,0 %	
	-1 (ni odgovoril)	85	35,0 %		
	-3 (prekinjeno)	10	4,1 %		
	-5 (prazna enota)	135	55,6 %		
Manjkajoči	230	230	94,7 %		
	SKUPAJ	243	100,0 %		

PRILOGA B: Povezanosti med štirimi spremenljivkami, ki merijo raven voljnosti za družbenopolitično akcijo

Tabela 4.7: Povezanosti med štirimi spremenljivkami, ki merijo raven voljnosti za družbenopolitično akcijo

			V zasebnosti (zunaj službe ali šole) splet uporabljam prvenstveno za lastno zabavo in užitek.	Državljeni lahko s pomočjo spleta naredimo veliko dobrega za državo, v kateri živimo.	Za težave v državi ali skupnosti mi je mar, tudi če se me ne tičejo osebno.	Spleta se mi ne ljubi uporabljati za kolektivne cilje (za dobro skupnosti, družbe ali države).
Spearman's rho	V zasebnosti (zunaj službe ali šole) splet uporabljam prvenstveno za lastno zabavo in užitek.	Koeficient korelacije Sig. (2-tailed) N	1,000 . 88	-,061 ,591 80	-,160 ,136 88	,408** ,000 86
	Državljeni lahko s pomočjo spleta naredimo veliko dobrega za državo, v kateri živimo.	Koeficient korelacije Sig. (2-tailed) N	-,061 ,591 80	1,000 . 85	,460** ,000 84	-,382** ,000 85
	Za težave v državi ali skupnosti mi je mar, tudi če se me ne tičejo osebno.	Koeficient korelacije Sig. (2-tailed) N	-,160 ,136 88	,460** ,000 84	1,000 . 92	-,291** ,005 90
	Spleta se mi ne ljubi uporabljati za kolektivne cilje (za dobro skupnosti, družbe ali države).	Koeficient korelacije Sig. (2-tailed) N	,408** ,000 86	-,382** ,000 85	-,291** ,005 90	1,000 . 91

** . Korelacija je značilna pri stopnji 0,01 (2-stransko).

Interpretacija tabele: koeficient lahko zavzame vrednosti od -1 do 1. Edina spremenljivka, ki je statistično značilno povezana z le eno izmed drugih treh spremenljivk (torej ne z vsemi), je »v zasebnosti splet uporabljam prvenstveno za lastno zabavo in užitek«. Najvišja korelacija v tabeli je 0,460 (»državljeni lahko s pomočjo spleta naredimo veliko za državo« in »za probleme v skupnosti mi je mar, tudi če se me ne tičejo osebno«). Če je anketiranec mnenja, da mu je mar za probleme skupnosti, tudi če se ga ne tičejo osebno, se bo nagibal k temu, da lahko s pomočjo spleta naredi veliko dobrega. Večina korelacij je srednje močnih do močnih (0,3 do 0,5). Spremenljivke so torej večinoma povezane med seboj. Poleg korelacij sem izvedel tudi faktorsko analizo, v katero sem vključil vse štiri spremenljivke. Pojasnjen je bil 71,7 % delež variance. Frekvenčna porazdelitev spremenljivk je naslednja.